

תתלרל. מעשה באחד שהיה מתקן מסריקות ונתעשר ונתן לו הפרנס בתו ותלה כלי אומנתו על שולחנו ועל מיטתו והפרנס ביקש ממנו שיסיר כלי אומנתו ולא רצה פעם אחת נתארה תלמיד חכם אצלו ונולד בן לעשיר ובקש מאותו תלמיד חכם לאכול בסעודת ברית מילה וביקש הפרנס לחכם שיבקש לעשיר להסיר כלי אומנתו אמר העשיר אני תולה כלי אומנותי לפני כרי לזכור החסד שעשה לי הקביה ואני מודה ומשבח להקביה שעשה לי הטובה ונתן לי העושר שלא יתנאה לבי עלי אמר לו אותו החכם תהא עליך ברכה שתלית כלי אומנתך לזכרון:

תתלרא.ב. יש דברים אם תחמיר על האדם לא יעשה המצוה כגון זה: מעשה בחסיד אחד שלא היה רוצה לינע בבשרו כשקרצתו כינה שמא ימצא לו כינה או פרעוש והיה לו מיאוס והיה הולץ תפיליו ואחר כך נוגע ולקח המאכלות ונוטל רדיו ומניח תפילין וכשהיה הולך לפני זקנים לא כוסף קומתו כי אמר איך אשתחוה בעוד תפילין עלי ועוד אמר איך אראה כאשתי או איך אדבר עמה בעוד שם שמים עלי ואמרו מאחר שצריכין כך פרישות לא נוכל לסבול ולא הניחו תפילין אמרו לאותו חסיד הרי בטלחת אותם מן המצות בחומרות שלך אם כן איך תשליך הניע מחוטמך בעוד שהתפילין עליך אלא (א) לא ניתנה התורה למלאכי השרת ועוד (קהלת ז טו) אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר ועוד אם רצית להיות פרוש בהם לא היה לך לגלות לאחרים ואותו חסיד לא היה מנשק את בניו אלא כשהיה שמה לדבר מצוה ולבו שמה כאהבת הקב"ה היה מנשקם בפרה"ק כרי שמחשבתו תיכנס בלבם אמרו לו לפי דבריך תהרהר ביראת שמים בשעת ביאה שיהיו בניך צדיקים אמר להם כרבות התאוה יהיו בנים צדיקים והרהור מבטלין התאוה ובניו מנשקין רדיו ורגליו וברכיו על שם (בראשית כו כו) נשה נא ושקה לי בני:

תתלרב. אל תהי צדיק הרבה כגון שיהודי עומד (א) בבית ע"ז ורוצים להרוג אותו ואמר לא אכנס בבית ומצינו (ב) ביהונדב בן רכב שהלך לבית ע"ז כרי שלא יהא אחר מעובדי ה' בין עובדי הבעל אמרו מוטב שילך לבית ע"ז כרי שלא יעבוד שום צדיק לע"ז מיראה ועוד כרי שלא יהרג הצדיק אע"פ שעושה מיראה הוא עובר:

תתלרג. אל תהי צדיק הרבה שאם יש צדיקים יותר ממך וכאתה לעשות דבר ורע בעיניהם מאחר שהם חסידים ממך וגם חכמים כמך אתה (משלי ג ה) אל בינתך אל תשען (שם יב טו) דרך אויל ישר בעיניו וכתוב (מ"א כ לה לו) ואיש אחר מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכתו ויאמר לו יען אשר לא שמעת לקול ה' הנך הולך מאתי והנך האריה:

תתלרד. (א) ומעשה ביוסף הכהן ששמאווה אחיו וכו' וכן (ב) ר' חייא בר אבא בתלמוד ירושלמי טמא [דף צ"ו] כשמת רבו וגשיא ואמרו (ג) לא פסעתי לפני מי שנדול ממני ואם אינו רוצה ומפציר שילך לפני מי שנדול ממנו וצער יש לו סן יחשדוהו הקטן יקבל שכר למה לפי שברצונו אינו הולך לפניו ומצטער ובין יצטער ובין לא יצטער מתבייש הוא והנדול המפציר בו לא בטוב הוא (ב) ט"ז.

תתלרא. (ב) ברכות כ"ה ב'.

תתלרב. (ב) ר"ל שרוצים לחרוג אותו שהוא בבית ע"ז ואחר יכול להצילו ואינו רוצה ליכנס לבית ע"ז להצילו. (ג) מלכים ב' י' כ"ג.

תתלרד. (ב) זבחים ק' א' שמחות פ"ד. (ג) צ"ל כר דמך ר' יהודה נשיאה ר' חייא בר אבא דחף לר' זעירי בי כנישתא דגופני דצפורין וסיאביה והוא בירושלמי ברכות פ"ג ה"א. (ג) מגילה כ"ח א' ולפנינו: לא צעדת.

עושה (ד) ואמר ר' יוסי יודע אני בעצמי שאיני כהן ואם יאמרו לי חבירי עלה לדוכן הייתי עולה וכן (ה) רב הפעיר בשמואל שהיה הולך לפני רב לפי שקללו ומכל מקום אל יכבד אדם את חבירו בדבר שיודע שחבירו עצב שמפציר על אותו דבר אע"פ שהוא שבת כי רצונו של אדם הוא כבודו (ו) וכן לכיבוד אב ואם (משלי ג ז) אל"פ תהי חכם בעיניך לומר אישנה ממה שאמרו חכמים כי איש אחד היה לו מזוזה בימין ביאתו והיה עשוי כשפתח הדלת היה פונה אחריו כלפי מזוזה אמר מוטב שאתקן המזוזה לצד שמאל אמרו לו אל תהי חכם (שם שם) ירא את ה' וסור מדע מאשר רע בעיניו ובעיני חכמים שאמרו (ז) מזוזה בימין ביאתך.

תתרחל. הנה אמרו (א) הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו אבל אם מתבייש בה אל יודיעו וכן דבר מצוה (ב) שמצות לא ליהנות ניתנו כמעשה בחסיד אחד שהיה מעיין תדיר בטליתות בבית הכנסת איווה נקרע או ניתק חוט והיה תולה בה ציצית ומציצה כהלכתה לפי שזכין לאדם שלא בפניו.

תתרחל. (ג) מעשה בחסיד אחד שהיה נושא תפילין וציצית כל היום וכשמת שמעו שבני מעלה הספידו (דברים לג כא) צדקת ה' עשה ומשפטיו

עם ישראל שהיה מוכה אף אחרים (א) לעולם יהא אדם ערום ביראה ודעת דעתו לאביו שבשמים לדבוק במצותיו ולקרב את הבריות ואדם שעני יעשה מצות בנופו והקב"ה משיב לאחרים בזכותו מעלה עליו כאילו עשאן ושכרו כפול לעתיד לבא. תתרחל. כתיב (תהלים קיט סג) חבר אני לכל אשר יראוך וכי אפשר להיות חבר לכל העולם יש שלא היו מכירים את דוד ודוד לא היה מכירם אלא

לפי שהפסח היה נשחט לני כיתות וכנגד ג' (תהלים קטו ד יג יז) ובשם ה' אקרא בהלל והיה דוד בוחר לו יראי ה' לכת שלו וכל קרבן שהיו יראי השם מביאים היה מתחבר עמהם וזהו (שם טו ד) יראי ה' יכבד וכל שהיו יראי ה' עושים דין או הוראה וחרפי רשעים מעידין ומורים לרעה מאסור מותר ומשמא טהור והיו שולחים לדוד ומתחבר להם דוד להסכים עם יראי ה' בכתביו וכתב (תהלים ג ה) אספו לי חסידיו כורתי בריתי עלי זבח וכתב (שם קא ו) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי (א) ועוד לעתיד לבא בן ערן יתחבר דוד עם כל יראי ה' וכן יש יראי ה' במצוה אחת ובמצוה אחרת אינו ויש בזה ולא בזה אכל דוד בכל שנאמר (ש"ב כג ה) ערובה בכל ושמורה וכתב (שם שם כב כג כד) כי כל משפטיו לנגדי והקתיו לא אסור ממנה ואהיה תמים לו דוד זיכה את כל יראי ה' בהלל את ה' ואמר (ב) יהי חלקי עם מי שאומר פסוקי דומרא בכל יום וכתב (תהלים כב כד) יראי ה' הללוהו הרי חלקן עם הכל וזהו (ישעיה נג יב) לכן אחלק לו ברבים מכאן כל המוכה את הרבים ואותן מוכים אחרים הרי כל הזכויות עד סוף כל הדורות כאילו המוכה עושה את כולם וכאילו חבר לכולם ומי שמסית כל הדורות כן לרעה וכן לטובה וזהו חבר אני לכל אשר יראוך.

תתרחל. (ג) כתיב (תהלים קיב א) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד ואינו אומר אשר במצותיו יעשה אלא במצותיו חפץ מאד כי יש

אדם שכל תאות נפשו לעשות המצות וללמוד אלא שטרוד במזונות ויש לו עול בית

(ב) מק"ד. (ג) ע"כ. (ג) מק"ו.

(ד) שבת ק"ח ב'. (ה) ב"ק פ' ב'. (ו) ירושלמי פאה פ"א ה"א. (ז) יומא י"א א'.

תתרחל. (ב) שבת י' ב'. (ג) ראש השנה כ"ח א'.

תתרחל. (ב) ברכות י"ז א'.

תתרחל. (ב) בילקוט שמואל רמז קכ"ד: לעתיד לבא אין לך כל מחיצה ומחיצה של צדיקים שאין דוד עומד על גבם. (ג) שבת ק"ח ב'.

ספר חסידים

וראין לו השגת יד לעשות המצות אלא הפך מאד במצותיו של הקב"ה וכיון שחפץ מאד מחללל שימצאם הבורא לידו ועוד במצותיו הפך מאד זה שמוסר את נפשו וזאת יקרו עליהם יש לו בושט שמביישין אותו עליהם ואעפ"כ סקיימם ומהדר מצות במסוגנו ומוזה את הרבים.

תתרגל. ב) **אִישׁ יֵרָא** את ה' במצותיו חפץ מאד למה אמר רוד מאד כי זה מאד כשואדם צעור מאד ואף על פי כן עוסק בצרכי שמים וכן בצרכי חבירו.

תתרמ. נ) ע"כ] אשרי איש ירא ה' במצותיו חפץ מאד ונתיב (תהלים א ב) כתורת ה' חפצו ולא נאמר מאד הרי במצות חפץ מאד מכתורה כיצד מי

שהיה עוסק לעשות מצות ואם באותה שעה שהיה עוסק במצות יעסוק בתורה שמה יושב ויבא הבצק ליד הימין וקרוב לזה אם מנקר בשר ומיד שולחו מידו וכן בכל מצות כיוצא בו שהרי כתיב (א) (בראשית מה כד) אל חרננו בדרך וכל שכן בדבר מצות. תתרמא. כתיב (תהלים קיט ט) חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך לא היה צריך לומר אלא חשתי לשמור מצותיך ובשכיל שהיה צריך להתחיל

בבחיית לא היה כותב חיבה על חנם אלא כך אמר השתי ולא התמהמהתי כשתעלה בלבי מחשבת מצוה לא התמהמהתי וכשיעשנה יחישנה יעשנה בזיויות שנא' (בראשית י"ח ו) וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש וזהו (תהלים קי"ט נ"ט) חשבתי דרכי וסמך אחריו חשתי ולא התמהמהתי ואם פגעני אדם לדבר עמי על צרכי לא התמהמהתי שידבר עמי חשתי לשמור מצותיך ולא התמהמהתי היה צריך לומר אלא כך אמר לא איהרתי מלשמור מצוה בעונתה תפילה בשעתה וכל מצוה בעונתה ובעתה.

תת'רמב.ג) כתיב (קהלת ד ט) טובים השנים מן האחד אינו דומה זכות של צדיק אחר לזכות של צדיקים (שם שם) אשר יש להם שכר טוב

בעמלם (שם שם יב) ואם יתקפו האחד שאם תבא פורענות על המשפחה וכות שניהם בעוונתם ומבטלת אותה (א) שאם היו שלשה צדיקים צדיק וכן צדיק וגם השלישי בן בן צדיק ודור רביעי רשעים אמור להם לא אמר שלמה לא ינתק אלא (שם שם יב) לא במהרה ינתק (ב) אפילו פוסקת היא הוורת שנאמר (ישעיה נט כא) לא ימושו ממפיך ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם שוב אין תלמידי חכמים שמוסקים ואשר רואה שפוסקין (ד) לפי שנתחתנו באותם שאין צדיקים או באותם שאין בני תורה (ג) ורוב בניס דומים לאחי האם.

תתרגמנ. ראה כמה גדול קידוש השם כי אמר אליהו (ט"א י"א) אם יהיה ונר' טל ומטר כי אם לפי דברי ולמה לא חשב שמא ימותו צדיקים אלא

חשב מוטב שיתקיים (דברים יא יז) ועצר את השמים כדי שלא יאמרו אחאב עשה זאת הבעל וגשמים יורדים ואמר אליהו הרי כתיב (תהלים לד יא) כפירים רשו ורעבו איליו הכוסרים בהקב"ה ואלישע למה קילל את הנערים לפי שידע שלא יצא צדיק מהם. תתגרמד. כתיב (מלאכי ג כד) והשיב לב אבות על בנים (א) הרי אליהו זכור לטוב יושב על כסא כשמלין את הילד לכך (ב) מי שנושא אשה

(ח) תק"ז. (ז) כעין לעיל ס' תת"ז ונדרש ס' ע"ד. (ג) תק"ז. (ד) כעין זה לקמן ס' תתל"ב לעיל ס' עס"ב וס' ז'.

תתריב. (ה) תענית י' ב'.
תתרימב. (ה) ילקוט קהלה רמז תתקע"א: והחוט המשוּלש לא במהרה ינתק צדיק בן צדיק וכן הוא אומר מפיך ומפי זרעך ומפי זרעך. (ג) כבא מצינא ס"ה א'. (ג) ב"ב ק"י א'.

תתרגם. (b) מרקי דר"א מב"ט. (ג) קדושין ע' א'.

שאינה הוננת לו הקביה כופתו ואלהיו רוצעו כי אליהו יושב ורואה כשמלין לראות מי נולד מן הגזן והוננת והו שכתוב (בראשית לד יד) לא נוכל וני לתת את אחותינו לאיש אשר לו ערלה כי הרפה היא לנו ואלהיו מסדר הצדיקים בנן עדן לפי מעשיהם הראויים יחד מי אצל מי כמו שכתוב במדרש שוחר טוב (ג) נכנס אליהו אצל רבי שמעון בן יוחי ואמר לו ר' יהושע בן לוי חפץ לבא אצלך אמר אם לא נראתה הקשת בימינו יכנס במחיצתי הרי אליהו מושב צדיקים יחדיו זה אצל זה הראויין להיות יחדיו וזהו שכתוב לנבי אליהו והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם כי בנן עדן יש שאין הבן זוכה להיות אצל האב והאב אצל הבן לתחיית המתים ישיבם להיות יחדיו ביום הדין כמו כן יעמיד הראויים והשבים יחדיו ולא יתעצב האב על שהבן אינו אצלו כי שמחת בן עדן ושמחה שנהנין מזיו שכינה משכחת כל עצבון וצער שנאמר (תהלים סח ד) וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וכתוב (שיר ד ה) שני שדיך כשני עפרים תאומי צבייה הרעים בשושנים שבנן עדן בששון ששים שנתאמו בצביונו של הקב"ה והשוו עצמם והשוו מעשיהם לשני עפרים כמו (בראשית יח כו) ואנכי עפר ואפר (תהלים נה יד) אשר יחדיו נמתיק סוד וכתוב (מלאכי ג טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכתוב (תהלים קלג א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד יחדיו המתיקו סוד ובנן עדן ימתיקו יחדיו (ישעיה סו יא) שד תנחומיה וישבע (תהלים טו יא) שבע שמחות את פניך.

תתרה"ה. (א) כשבא אליהו זכור לטוב לר' שמעון בן יוחי ואמר לו ר' יהושע בן לוי הוא בחוץ וחפץ לשאול לך הלכה אמר לו שאל לו אם לא ראה הקשת מימינו אז תביאנו וכי יש נאווה [דף צ"ו] בעולם הבא אלא כדאמרין בסיפרי (ב) כת"ב (במדבר ו כו) ישא ה' פניו אליך וכתוב (דברים י יז) לא ישא פנים הא כיצד ישא פנים בעולם הזה ואפילו מן החיים למתים (ג) כי בקש שמואל והכניסו את לוי בשיבה שלמעלה (ד) ומשה רבנו ביקש על יהודה עד שהיה נושא ונותן עם תלמידיו חכמים באותו עולם ולא ישא פנים בעולם הבא כי לפי מעשיו ישימוהו השמים במעשיהם (ה) כי אין צדיק יכול ליכנס במחיצת צדיק חבירו אלא ברשותו ושוה לו ולא מפני נאווה אלא מפני שאין משוא פנים בדבר שהאב אינו יכול להכניס את כל זרעו במחיצתו ואין האב יכול לומר תנו מחלקי לבניי ואעפ"י (ו) שאמר ר' יוחנן אני אכניס את אחר במחיצתי וכיבה את האש והביאו הרי על פי מעשים שידע ר' יוחנן שאחר זכה בדברים והיה מוכירם למעלה ראוי להכניסו על ככה ועל ככה (ז) וכן ר' חנינא בן תרדיון לאותו שהשליך עצמו באש אבל בלא מעשים לא יוכל האב להכניס את בנו (ח) ואין אדם יכול לקנות חלק חבירו שבעולם הבא שנא' (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב וכתוב (ויקרא כה כג) כי לי הארץ וכתוב (איוב מא ג) תחת כל (ב) ע"פ. (ג) ע"פ. עוד לא נשם סמיון.

(ג) מזמור ל"ו.

תתרה"ה. (ב) כתובות ע"ז ב' ומדרש רבה בראשית פרשה ל"ה. (ג) נשא פיסקא מ"ב. (ד) ברכות י"ח ב'. (ה) בבא קמא ע"ב א'. (ו) בבא בתרא ע"ה א': כי על כל כבוד חופה מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו. ובמדרש רבה ויקרא פרשה כ"ה: עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בני תורה בנן עדן, ויעוין שם, ובבא מציעא פ"ה ב': באתר דקוקין דגורא ובעירין דאשא מאן מעויל בר נפחא לתמן. (ו) חגיגה ט"ז ב'. (ז) עבודה זרה י"ח א'. (ח) הר"ם אלשקר בתשובותיו סימן ק"א הביא תשובת רב האי גאון ע"ד אחד שנתן לאדם על מנת שיקרא בתורה ותהיה זכות הקריאה לו וכי תשובה כך ראינו כי דברים אלו דברי הכל שאין לסמוך עליהם ואין יעלה על הדעת כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה כי אכל מי שנותן שכר למלמד ללמד לאחרים מה שהן צריכין יש לו שכר גדול בכך ע"כ. ויעוין סוטה כ"א א': הלל ושכנא אחי הוון הלל עסק בתורה שבנא עבר עסקא לטוב אמר ליה תא נעבוד וניפלוג יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' ויקרא רבה פכ"ה במדבר רבה פ"ג: ובלוין וישכר שניהם היו נוטלין שכר

השמים לי הוא וכמה יקנה העולם הבא בדבר שאינה תלויה בידי שמים היא היראה יתן לו האדם משלו והקב"ה יתן לו משלו וקודם המעשה יכול האדם לקנות עולם הבא כגון תלמיד חכם עני ואינו יכול לעסוק בתורה ובמצוות מפני שטרוד במלאכתו ואם הוא עשיר אומר לו הן לי חלק עמך אני אתן לך מזונות ואעשה כל מלאכתך וכל מחסורך עלי על מנת שתתן לי שכר לימודך החצי אבל בלא טורח העשיר ובלא דבר אינו יכול לתת לו כלום ושמעון אחי עזריה עשה בטרדו אף אחיו של הילל רצה לעשות כן ולא קיבל עליו הילל יצתה בת קול וכו' כדאיתא במסכת סוטה (ט) זה היה בלא תנאי וכיון שזה מספיק וטורח לו מזונות בסבר פנים יפות פעמים יהיה לו יותר שאם טורדו וצערו גדול ופעמים פחות הרי שמעון בעל תורה וראובן אינו בעל תורה ולא היה שמעון מקיץ משנתו אלא שראובן עומד ומדליק לו את הנר ומכין לו כל צרכיו ושמעון עצל אלא שראובן מכין לו הכל הרי לראובן יותר חלק משמעון לפום צערא אנרא וזהו שני (קהלת ז יב) כי בצל החכמה בצל הכסף אע"פ שכתבנו למעלה לי הכסף ולי הוהב הואיל ונותן אדם מהונו כדבעי ליה למיעבד הרי קונה לו חיי העולם הבא (יא) אבל כל זכויות שאדם עושה ואין ענוה עמה כמו תבשיל בלא מלח (יב) וכל ענוה שאין עמה יראת שמים כמאכל בלא תבלין כל אותן שמהרהרין ואין מבטלים הרהורם בתורה או בשאר דברים הקב"ה לעתיד לבא ישבר לבם.

תתרימו. ראה כמה חמורה שבועה ומחיקת השם שהרי כשנבעלה הסוטה כמה בעילות בעבירה לא נפלה יריכה ולא צבתה בטנה ואשת איש בחנק וכשהשביע הכהן ושחת מי המרים נפלה יריכה וצבתה בטנה אע"פ שעון שבועה אינו אלא בלאו וכן מחיקת השם והיא אינה מוחקת אלא גורמת לכן אין להשוות המצוות לפי עונש שלהם וא"ת למה לא צבתה בטנה ולא נפלה יריכה בשעת הרגל עבירה אלא דין היה כשארם נוול שתפול ידו וכן האבר העושה העבירה מיר ללקות אלא אילו היה כן היה העולם יראים שלא לשמה כמו נירי אריות ואם תאמר ויהא כן הרי בשביל צדיקים נמזרים שעושים לשמן ולא מיראת ייסורין נברא העולם הרי אם החוטא מיר לוקה לא היה ניכר מי היה עושה מיראת השם ואפילו אותם שאינם חוטאים מאהבת הקב"ה היו מונעים בעבור שלא ילקו לכך טוב צדיק אחד.

תתרימו. אע"פ (א) שענוה מכיאה את האדם לעולם הבא אין ענוה נוהגת בעולם הבא כיצד מי שמשפיל עצמו בעולם הזה ויכול להשתורר כי תפצים להנביוו ויש לו מקום להתנאות ומשפיל עצמו כגון (ב) רבי אלעזר בן עזריה שירר מרצונו מנשיאותו לכבוד רבן גמליאל (ג) ובני בתירה בעבור הילל שהיה גדול בהם וכל כיוצא בהם יהיו לראש בעולם הבא ולא יוכל לומר הלא בעולם שעבר לא היינו חוששים ולהיות ראש גם בעולם הבא אין אנו חוששים להיות ראש לפי שבעל כרחו הוא ראש ואין יכול לחלוק כבוד לצדיק פחות ממנו. שני (ד) צדיקים אחר הרב ואחר התלמיד והתלמיד יותר צדיק מן הרב [ע"כ] לא יוכל התלמיד לומר אני אחלוק כבוד לרבי כמו שעשיתי בעולם שעבר כי אין משוא פנים בעולם הבא אבל ענוה יש (ה) ט"ה.

תורה ביחר כו'. (פ) כ"א א'. (י) אבות פ"ה מכ"א. (יב) בברכות ל"ד א': כל הוויר לתיבה ואינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח, ויע"ש בפירש"י. (יג) בשבת ל"א א' לענין קב של חומין, ובתנחומא בראשית ס"ו א': שהתורה סולתיתה ענוה ובתירה יראה, ובתנחומא פ' עקב: לא מפני שאחם מקיימים כו' אלא אני בוחר בכם מפני שאחם עניים ויענין חולין פ"ט א': לא מרובכם ותענית ז' א': תורה אינה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה כו' אבל בזהר נשא קמ"ה א' אמרו: כל מי שיש לו יראה יש לו ענוה.

תתרימו. (ה) סנהדרין פ"ח ב': איהו בן עזרי"ב ענוותן כו'. (ז) ברכות כ"ה א'. (ז) פסחים ס"ו א' ובבא מציעא פ"ה א'.

לצדיקים בלבם ויש שופטים בעולם וכל אחד משימים לפי מעשיו פעמים שהבן עושה זכויות יותר מן האב ותלמיד יותר מן הרב יושב התלמיד למעלה והאב למטה וכן הבן למעלה והאב למטה ואינו רשאי לחלוק כבוד לרבו וכן הבן לאביו אינו רשאי לחלוק כבוד להחליף מקומותיהם ואעפ"כ כל אחד שמח בחלקו המגיע והבן שהוא למעלה אינו מתבייש על אביו שהוא למטה הימנו וכתוב (תהלים כג) גם כל קיד לא יבשו יבשו הבוגדים ריקם.

תתרמח. (א) אל יהא אדם דודף אחר הכבוד כי (א) קוברת בעליה כמה צדיקים מתים כשהם ראשים מפני אותו שבא אחריו להיות ראש (ב) הניע זמנו ונדחה הראשון מפני האחרון.

תתרמט. (א) אמר ר' בון והלא אי אפשר לשני שביעית שיחול י"ד להיות בשבת ולמה נתעלמה הלכה כזו. ליתן גדולה להילל אמר ר' מנא אנא שמעיה מן ר' יודן ומן כל רבנן מפני מה נוהגין בית ממן בכבוד שלא ירבו מחלוקת בישראל. שלשה הניחו כתרן בעולם הזה וירשו העולם הבא ואילו הן יונתן בן שאול ואלעזר בן עזריה וזקני בן בתירה יונתן בן שאול איז לא אלא אפילו נשים מאחורי הקורין יודעות היו שרוד עתיד להיות מלך אלעזר בן עזריה תניי הוא לית לך אלא כהדא דוקני בתירה דשרין גרמין מן נשיאותה ומניניא נשיא ורבנן דקיסרין אמרין אף ר' חנינא דציפורין לר' מנא אמר ר' יהושע בן קבסין כל ימי הייתי בורח מן השררה עכשיו שנכנסתי כל מי שהוא בא ומוציאני בקומקום הזה אני יורד לו מה הקומקום הזה כוה ומפציע בו כך אני יורד לו אמר ר' יוסי בר בון חס ושלום דהוא בעי לה אלא דהוא אמר ר' מאן י"מ לי דחורן מקדש שם שמים דכוותי כדי ליתן גדולה להילל הרי מעלימין העלימו מבני בתירה איך ישפילו את הצדיקים (ב) בעבור העקידה אלא זה העולם אחר נדחה מפני חבירו בין רשע מפני רשע בין רשע מפני צדיק בין צדיק מפני צדיק וכן כל החי אחד נדחה מפני אחר כי זה העולם כיון שבראו בשתי מדות של שמות כדכתיב (בראשית ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וכתוב (שם שם ז) וייצר ה' אלהים הרי שתי שמות לומר כי מראשית חקר ה' אלהים כל המעשים שעתידין כל בשר לעשות וגור פורעניות כנגד המעשים של יצר הרע וכנגד המעשים... ולכך שני שמות פעמים מתגבר מדת רחמים על מדת אכזריות ופעמים אכזרית מתגבר על רחמנות לפי שצפה שעתידין לחטוא גור שידחה אחר מפני חבירו ואז נגור כיון שאדם הראשון חטא וגם על ידי עין הדעת שקין הרג את הכל ולכך גור (שם ג יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך שבכל דור ודור יהיו בעיר ועיר אם צדיק שם יהיה גם רשע שם שמצעריו ולכך יש אילו שפירותיו מתוקים ומעוטף קוצים ולכך הטובים יש רעים שמצערם אותו לפי שבשתי המדות ברא את העולם ולכך התחיל בראשית בבי'. ולמה נתעלמה הלכה מבני בתירה כדי ליתן גדולה להילל הוי זה העולם משפילין אחד ומשכחין מן לבבו דברי תורה מפני כבוד אחר ואע"פ ששניהם צדיקים אבל לעתיד לבא לא ישפילו איש מפני איש (ירמיה יז) לתת לאיש כדרכו כפרי מעלליו ולא יוסיפו כבוד אלא כפי הראוי לו ולפי שבשני שמות יצר את העולם כדכתיב ביום עשות ה' אלהים לכך נוהגים מדת הרין ומדת רחמים בצדיקים ומדת הרין ומדת רחמים ברשעים (תהלים קד לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם לפיכך לא יהיה

(ב) מקי"ם.

תתרמח. פסחים פ"ז ב'. (ג) שבת ל' א' מועד קטן כ"ח ב'.
תתרמט. (ב) ירושלמי פסחים פ"ז ה"א. (ג) שתי חיבות אלו יש למחוק.

ספר חסידים

מדת הדין נזהגת ואם תאמר הלא כתיב (ישעיה סה כ) כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל והלא אין מלאך המות לעתיד (ג) כי נשחט (ה) ויש אומרים כי אפילו באומות העולם לא ימות ולמאן דאמר באומות העולם ימות אם כן איך ימות בשאין מלאך המות ולכך אמר יקולל בעניין אחר לא ימות אלא דרך קללה כעניין שאמר (ד) הושיט אצבעו ביניהם ושרפם והו עולונים והו מלאך המות שלהם וכנגדו בתחתונים כדכתיב (מ"ב א') ואם איש אלהים אני חדר אש מן השמים ותאכל אתך ואת המשיך וזה לא [דף צ"ח] היה מלאך המות ובוה העניין יקולל וימות אע"פ שאין המלאך המות כדכתיב (ישעיה כה ח) ובלע המות לנצח ואם תאמר כיון שאין מדת פורענות ואין שם שיעשה שום פורענות אלא שם ברכה ואיך יקולל ואיך ימות ועוד והלא אין יצר הרע ועוד רגע שכועס בכל יום שנאמר (שם כו ד) חימה אין לי אלא אם אין אדם נזהר בימות המשיח כגון בשונג יאמרו ראוי אילו היה זה מויד היה ראוי לקללו ולהמיתו ושגגת תלמוד עולה זדון ויהיו נזהרין נתעלמה הלכה מבני בתירה בעולם הזה מחסרין הצדיקים בעבור אחר אבל לעתיד לבא לא יחסרו הצדיקים מפני צדיק אחר ולא ימעטו כבוד אחר מפני אחר אלא לכל אחר ואחד כפי מה שראוי לו ולא יוריד ולא ידהה אחר מפני חבירו וכל צדיק שמפרש דברי צדיק אחר כגון אמורא שמפרש דברי תנא או דברי אמורא שהיה לפניו כשמת (ה) יוצא התנא כנגדו לקבלו בסדר פנים יפות וללכת עמו ולבקש מן המלאכים להקל עליו לחייו בפני הקב"ה ולדבר עליו טובות ואם צדיק עשה ספר ובא צדיק ועוסק לסתור כדי להראות חריפותו ולא העמיד דבריו על האמת כשמת הנה המת קובל על זה שבא לסתור דבריו כחנם.

תתקנ. (א) רבי בעי משרי שמיטתא סליק ר' פינחס בן יאיר לנביא אמר ליה מה עבדיה עבדין וכו' עד אמר ליה מי שנה רבי למיכל עמי צבחר וכו' עד נחתת אישתא ואקפת עלוי אולון ואמר לרבי אמר לא וכינן למישבע מיניה בהדין עלמא נכחי נשבע לעלמא דאתי כלומר (מלאכי ג טז) ולחושבי שמו שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומוה ידע שלעלמא דאתי יזכה הרי נוכל לדעת אע"פ שיש צדיק שהוא טוב ולא יזכו להיות יחדיו כיון שעשו עמו חסד פעמים שזוכה לראותו ולהינות עמו מאותו טוב כנגד מה שאותו צדיק נהנה ממנו:

תתנא. (ג) אין אדם יכול לומר הרביתי זכויות ועשיתי טובה הרבה חפצי לקבל שכרי הכל לעולם הבא ואין יכול לומר בעולם הזה אקבל כל שכרי ולא לעתיד לבא או מקצת בעולם הזה ומקצת לעולם הבא וכן בפורענות שאין חלוי באדם תשלום זכויות ותשלום עונות אלא ביד הקב"ה הוא נותן מה שהוא חפץ בעולם הזה ובעולם הבא (א) שעושה לשמה יותר מאלף שלא לשמה:

תתנב. (ג) כתיב (ישעיה נו ה) ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת כתיב להם וכתיב לו לפי שדיבר יד ושם טוב יש שזוכה לשני עולמות יש צדיקים שהם עשו יחדיו זכויות כגון

(ב) נחמד כדפס מ" טס"ח (ג) טס"ז. (ד) טס"ז.

(ג) אולי כונתו למה שאמרו טובה ג"כ א': לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצה"ר ושוחטו והוא יצה"ר הוא מלאך המות בבא בתרא ט"ז א' וישין מועד קטן כ"ח ב' ובכראשית רבה פכ"ז. ובפסחים ס"ח א': עולא רבי כתיב בלע המות לנצח וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות הא בישראל הא בעכ"רם ובכלל אם ימותו לעתיד יעוין רדב"ז ח"ב סי' תתל"ט שהאריך בזה. (ד) סנהדרין ל"ח ב'. (ה) בבא קמא קי"א ב': אי שכיבנא כו'.

תתנ. (ב) ירושלמי דמאי ס"א ה"א.
תתנא. (ב) ר"ל ולא יוכל לדעת אם הרבה זכויות.

חברים שמתייצגים יחדיו לעשות המצות או רחוקים ומעשיהם שונים ונשמרים מן העבירה הרי אלו לומדים יחדיו לפני הכבוד שנאמר (תהלים קמט ה) יעלו חסידים בכבוד (ישעיה כד כג) ונגד זקניו כבוד ויש צדיק שזוכה לעולם לשם אבל רוב צדיקים שגורו למעלה שיוכרו שמו על שם תורתו ופעמים לוקה בזרע זכרים כדי שלא יהא לו הנאה כפלים למעט מזיוותיו לכך (ה) חכמים הראשונים (א) לא היו כותבים ספריהם בשמם ולא היו מניחים לכתוב את שמם על ספריהם כגון מי שחיבר תורת כהנים וסיפרי מכילתי וברייחת ומדרשים ואגדות ותיקוני העולם כגון מסכת סופרים לא כתבו בספריהן אני פלוני בן פלוני כתבתי זה הספר כדי שלא יהנה מן העולם הזה ויפנום שכרו לעולם הבא או היו ממעטין לו בעולם הזה ורעו ושם טוב מורעו כנגד הנאה שנהנה בעולם הזה מן השם שקיבל הנאה על שמו (ז) שמועטין הן מן הצדיקים שזוכין לבי שמות לעולם כגון שורעים קיים לעולם ונורעים שהם זרעם של צדיק שכבר קיבל שם טוב של ספריו ולכך אמרו (ב) השמח בייסורין יזכה לזרע רב וכתוב (ישעיה נני י) יראה זרע יאריך ימים לכך (ג) אמר ר' שמעון בן יוחי יכול אני לפטור את כל העולם כולו מכל יום הדין לפי שייני שנים היה במערה הצער שקיבל שלא היה לו נחת רוח לא מבניו ולא מאשה ואדם שסובל ייסורין ובני אדם אצלו הרי נוח לו והוא ובנו בצער במערה ומקבלין באהבה הצער ולא היו ראויין לאותו צער וקיבל מאהבה ייני שנים ואותו זכות מהנה לכל העולם כגון (ד) ייסורין דר' אלעזר וכל העולם היו נהנין לפי כשהשטן מקשרג ואומר רבוננו של עולם ראויין לפורענות וכשהצדיק בצער או בייסורין [ע"כ] שלא כדון אומר הקב"ה הרי הצדיק לוקה שלא כדון שנאמר (משלי יג כג) ויש נספה בלא משפט ואז אין למדת הדין להביא פורענות לעולם והני מילי אם נגזר פורענות היה יכול לומר קבלתי שלא כדון גם תעביר מן העולם פורענות אבל לפטור עוברי עבירה להביא בן ערן לא אמר והא דאמר (ה) רבי פרידא שאמר אם חפץ להביא כל דורו לעולם הבא כגון שלא יגלגל עבירה על ידם ולא ימסרם ביד יצר הרע אבל יחטאו לא אמר כי אין משוא פנים בדבר וכן) כשיצאה בת קול בימי שלמה שכולם מזומנים לעולם הבא כדי שמחה ששמחו על חנוכת הבית להנן עליהם שלא ימסרם ביד יצר הרע שיבא להם לכ טוב כמו שכתוב (ירמיה לב ט) ואת יראתי אתן בלבכם (ו) וכל מי שהיה בהספידו של רבי ראוי שלא יבא לידי עון כדי שיבא לעולם הבא אבל כשמגדיל את הצדיק והצדיק חפץ לראות נקמה או העולם נפסדין כמעשה (ח) דר' אליעזר שגידוהו ולקה העולם שלישי ולעתיד לבא כתיב (ישעיה סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עומדים לפני נאם ה' כן יעמד זרעכם ושמכם אבל בזה העולם אין אדם זוכה לשם ולזרע אלא או זה או זה אע"פ שדוד זכה לכך הראשונים לא גילו על שיסרו ספר פן יהנו וזרעם יתמעטו ועוד פן יתנאה זרעם ואמרו מה אבותיכם חשובים כנגד אבותינו הצדיק שהיה מחדש בכל יום טעמי תורה ומת אילו לא היה מת היה מחדש אל תאמר זה דומה (ט) ליושב בסוכה ונשמים יורדים ויצא חוץ לסוכה שהוא סימן רע, אלא זה דומה למלך שעברו

(ה) כעין דכתיב לקמן ק"י תתפכ"ח וק"י תתפכ"ח. (ז) ע"כ ס' ט"ז.

תתרגם. (ה) אבל ר"ש דונולו בהקדמתו לספרו תחכמוני אומר: יושעיהו אל אם יכתבו בשם שבתו בלי לכתות שמי מזה ספר סודי כו' ולא אסלה להם אם ימחו פיוטי זכרוננו להעלים שמי זכרי מבין קהל ה' וביתוד מצינו לספרים הראשונים שנקראו על שם מחבריהם כמו יהושע, שמואל, ישעיה, ירמיה, יחזקאל, וכן ספרי חכמינו אבן עזרא, רש"י, רא"ש ורבנו בחיי. (ז) ברכות ה' א': ואם קבלם מה שברו יראה זרע יאריך ימים. (ז) סוכה מ"ה ב'. (ד) ב"מ פ"ד ב'. (ה) עירובין ג"ד ב'. (ו) מ"ק ט' א'. (ז) כתובות ק"ג ב'. (ח) ב"מ ג"ש ב'. (ט) סוכה כ"ש א'.

טורה בשבילו והיה ממונה על אוצרות המלך אמר לו המלך אני רוצה להטריחך יותר ואמסור המפתח לאחר ואחה תנוה ותהיה אצלי ואני מעלה עליך כאילו עדיין כל האוצרות בידך כך הצדיק שבכל יום מוסיף טעמי טורה ומת מעלה עליו הכתוב כאילו לא מת ונותנין החכמות שהיה לו להוסיף בלב זרעו או בלב אחר ומעלה עליו כאילו מפי זה יוצאין כמו שסילק את משה ונתנו החכמה ביד יהושע שנאמר (דברים לד ט) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וכן שלמה קיבל חכמת דוד ואלישע מאלהיו או אפילו לא מסר לו מצניעין לאחר אותן חכמות וזה מקבל שכר כאילו מפי יצאו וזה שאמר (י) מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו וזהו שאמר (ישעיה נז א) מפני הרעה נאסף הצדיק תחילתו וסופו של הצדיק מחידושין של זה שעלה על לב צדיק ולא הספיק בידו או מת או שלא היה לו פנאי מצניעין לצדיק אחר וזהו לפני השכינה בנן עדין יחריו וכנגדן רשע שחשב לעשות זרון והתחיל לחשובו ולא הספיק לעשות רשעו לא יפסיד נותנין לו ביד זרעו או ביד תלמידו וזה שרתחיל וחשב לעשות יותר ולא באו לידו ואותם שעשאוים יחריו בניהנם זהו שכתוב בזמרי (מ"א מז יח יט) וימת על הטאתיו אשר חטא לעשות הרע וגו' ללכת בדרך ירכעם לעשות ללכת אבל עדיין לא הלך ולא עשה וזהו שנאמר (ישעיה א כח) ושבר פשעים וחמאים יחרו וגו' יכלו וכן לצדיקים יחריו וזהו שנאמר (תהלים קלג א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד ופעמים שחשב אדם לשם נאות ולא הספיק בידו ונותנין חכמתו לצדיק שנאמר (איוב כו יז) יכין וצדיק ילבש כך בדברי טורה ואין שכר לאדם שחשב לחדש אלא נפרעין ממנו על שם שאם היה חי או היה לו פנאי היה עושה בנאות:

תתרגנו. כשברך יעקב את בניו ומשה לישראל בירכס כדרך העולם הזה ולא בירכס בתורה וביראת שמים ובאריכות ימים כי לא יכלו לברכס אלא בברכה לכל שבט ושבט בשמים שהן כעין ברכה אחת ובידך ליהודה בנבונה ובין וכתוב (תהלים עח סה) כנכור מתרונן מין וכתוב (זכריה ט טו) ושתו והמו כמו יין ואילו היה מברכס בתורה או ביראת השם או באריכות ימים לא היה יכול להתקיים כי (א) נ' דברים מעבירים האדם על דעתו ועל דעת קונו אע"פ שלכו חפץ ואי אפשר לבקר יותר מברכה אחת אבל מה שהקב"ה מברך לאבות ולישראל הרבה כי טורה ויראת ה' בלבם ולפני מותם ועוד הברכה לא תתקיים אלא לטובים ועוד יראת [דף צ"ט] השם באדם תלוי אע"פ שאדם אומר ויחד לבבינו ליראה את שמך ואם תאמר יברכס בהורה (ה) יש תלמידי חכמים שיותר רעים מעמי הארץ ואריכות ימים כתיב (מ"א נ"ה) ואם תלך בדרכי לשמור חקי ומצותי כאשר הלך דוד אביך והארכת את ימך:

תתרגנו. (ג) (א) ר' חנינא אמר אין מיתה לעתיד לבא אלא בבני נח בלבד ר' יהושע בן לוי אמר לא בישראל ולא באומות העולם שנא' (ישעיה כה ח) ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים מה עבד ליה ר' חנינא מעל כל פנים (ב) מעל פניהם של ישראל והא כתיב (שם סה ב) הנער בן מאה שנה ימות הרא מסייעא לר' חנינא ומה עבד ליה ר' יהושע בן לוי ראוי לכלל עונשין והא כתיב (תהלים מט טו) כצאן לשאול שתו מות ירעם ורא מסייעא ליה לר' חנינא ומה עבד ר' יהושע בן לוי לפי שבעולם הזה פרעה בשעתו סיסרא בשעתו אבל לעתיד לבא הקב"ה עושה

(ב) כן כסוד לקמן סי' מספדע"ד. (ג) ספ"ס.

(י) תולין ו' ב'.

תתרגנו. (ב) עירובין מ"א ב'.
תתרגנו. (ב) ב"ר פכ"ז וילקוט ישעיה רמז רצ"ה. (ג) כן הוא בילקוט אבל במדרש: למעט בני נח.

(ג) למלאך שלהם) דכתיב (שם שם) וירדו במ ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מלמד ששאול כלה והם אינם כלים וכל כך למה לפי שפשוטו את ידיהם בזבל דכתי' מזבול לו הדא הוא דכתיב (מ"א ח יג) בנה בניתי בית זבול לך הרי כיון שאין מיתה לעתיד לבא למה הוא יכפר בקרבנות ומה צריך לכפרות אלא כמו ערי מקלט שלעתיד לבא הרי בשונג יהונתן אם אין יצר הרע לעתיד לבא למה ינוס אל עיר מקלט איך יאמר (דברים יט ו) כי יחס לבבו אלא בעין מלאכים שחטאו בשונג כשנשתלחו ללוש ומעשה דנבריא (ד) אין משיבין על הקלקלה בזה הענין כמו שהמלאכים שונגין וצריכין כפרה כך בני אדם לעתיד לבא רק בזה חילוק כי המלאכים כשחוטאין אין להם כפרה כי אין בקרבנות כפרתם ולא בשום דבר אלא מיד נוזר ונפרע מהם וגם מן הנשמות כמו מן המלאכים רק לחיים יש להם כפרה או על ידי קרבנות או על ידי ייסורין ולכן לעתיד יביאו כפרות ועל הקבר כקברו בארץ ואשר אמרו על הצדיקים יחיו דוקא צדיק נמור לצדיק אחר כנון (ה) ר' יוחנן לרב כהנא כך הנער בן ק' שנה יקולל לא יומת אלא להרחות ממחיצת הצדיקים עד זמן הקצוב ויש אומרים מיתה לא תהיה לעתיד לבא אבל ייסורים יהיו שהרי (ו) אליהו אמר הרי אני כפרת משכבו של ר' חייא הרי סובל שום צער ולא יתכן לימות המשיח לצדיקים לסבול ייסורין ואשר אמר על המים של מעין שיצא מירושלים (וכריה יג א) לחטאת ולגדה הרי קודם נגזר ומנוג וקודם שיתקבצו הגלויות ויתחזקו בארץ ועל חידוש בהתחלת ימות המשיח כתיב (מיכה ה ה) ורעו את ארץ אשור וגו' בפתחיה (שם שם ד) שבעה רועים קודם שיכלו הרשעים ואז עדיין רשעים בעולם וכתיב (עמוס ט י) כחרב ימותו כל חטאי עמי ואז נוהגת פרה אדומה:

תתרגמה. ג) אל תזכרו ראשונות (ישעיה מג יח) המועדות הראשונות שבימי משה אבל פורים אינו בכלל ראשונות שכל הניסים אינם דומות לפורים שהרי במצרים נזרו כל הבן הילוד היארה תשליכהו הבן להמית והבת להחיות אבל לפורים (אסתר ג יג) מנער ועד זקן טף ונשים כל היהודים (א) לכך כל ימי הפורים לא נבטלים, ויש אומרים יום הכפורים וכפרה על השגגות ואל תחמה שהרי אף הנשמות לאחר מיתה חוטאים ונענשים (ב) כרוחו של נבות שאמר לו צא ממחיצתי. (ש"ב מז לב) ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים ואמרו (ג) רצה להשתחוה לע"ז וזה גרם שנתחנן אסא בבית עמרי ובורע איזבל ויצא מהם מנשה וכל מעשה אחאב (ד) עשה מנשה כ"ב שנים כאחאב יעקב היה כ"ב שנים אצל לבן שעשה תרפים ויהודה גרם שיוסף היה במצרים בין עובדי ע"ז כ"ב שנים ולכך מנשה כ"ב שנים עשה כאחאב איזבל הרגה נביאים (ה) וכן מנשה הרג ישעיה יהודה גרם ליוסף ולכך משניהם יצאו מלכי בית דוד ולא נגזר על בית אחאב על הנקיבות כלייה אלא על הזכרים ולכך בתענית ירושלמי (ה) מדבית אחאב שעירי חטאת יביאו קודם שיהא מנוח למשיח שנאמר (מיכה ה ה) ורעו את ארץ אשור כחרב ועוד כתיב (ישעיה יא י)

(ה) ע"כ סי' פס"ט. (ג) פס"ט. (א) ע"כ.

(ג) צ"ל: מלאך המות ססמונר שלהם. (ד) עין ישראל יומא סי' ס"ז. (ה) בבא קמא ק"ז ב'. (ו) נעלם ממני מקור דברים אלה ואולי צ"ל ריש לקיש אמר הריני כפרת ר' חייא ובניו סוכה כ' א'. **תתרגמה.** (ה) בירושלמי מגילה פ"א ה"ה: הנביאים והכתובים כו' אף מגלת אסתר וההלכות אינן עתידין ליבטל. וזהו שיסד הפייטן ביוצר לפרשת זכור: ואם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים. (ז) שבת קמ"ט ב'. (ג) סנהדרין ק"ז א'. (ד) שם ק"ג א': דל מיניהו עשרין וחרתי. (ה) יבמות מ"ט ב'. (ו) כותבו למה שאמרו שם פ"ד: בן ציצית הכסת מן דאבנר בן קוביסין מן דאחאב ובמדרש רבה בראשית פצ"ח: דבית כובשין מן דאחאב וזוהי רואים אנחנו כי לא היתה כליה על הנקבות.

והיתה מנוחתו כבוד (שם א כח) ועוזבי ה' יכלו ואז אין רשע בעולם ואין רעה לכל בריה ויברכו הטוב והמטיב ויתנו טובה על כל הטובות שמוסיפין בטובה ואין גורעין לעתיד וכל הקרבנות בטילין שהרי [ע"ב] עונות לא יהיו כדכתיב (מיכה ז יט) ותשליך במצלות ים כל חטאתם:

תתרגנו. כתיב (תהלים פט כו) הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי לפי שכתוב במשיח (שם ב ז) ה' אכר אלי בני אתה אבל לא אמר משיח האין יקרא לכך אמר אבי אתה לפי שכתוב ה' אמר אלי בני אתה וכתוב (דברים לב ז) שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך וכתוב (תהלים ב ז ח) אני היום ילדתיך שאל ממני ואתנה נסים נחלתך לפי שבעולם הזה אלה המצות (א) שאין נביא רשאי לחדש דבר ואמר משיח איך אשאל קשות והנה אני צריך לפרנסה וגם אני צריך לעסוק בצרכי ואמר הקביה שאל ממני כבן מן האב כי אין דבר מעבד ואתנה נסים נחלתך שיעשו צורכך כדכתיב (ישעיה סא הו) ועמדו ורים ורעו צאנכם ואתם כהני ה' תקראו (ב) לא ניתנה תורה אלא לדור המדבר שפנויים היו לעסוק בתורה וכן לאוכלי תרומה הוא יקראני אבי אתה ולמד להועיל ולהגיד שאלותי הוא ולא אחר כששאל יהושע ונביאים אמר (דברים ל יב) לא בשמים היא אבל במשיח הוא בשמים (שם לב לד) הלא הוא כמסע עמדי תתם באוצרתי כל הסודות שמחדשים למעלה וצוררים אותם לעתיד לבא לצדיקים נמורים וכל תיקון וכל ספיקות אליהו ומשיח יפשוטו (ישעיה מב ד) ולתורתו איום ייחלו (שם נא ד) כי תורה מאתי תצא ומעט מריח אותם סודות וורים יונקים חכמי החידות בעולם הזה כנמול מחלב שטעם חלב וריח שרים בפיו הוא יקראני אבי ולא משה כי ניתן למשה הדעות כאשר ידבר איש אל רעהו אחותי רעייתו אבל משיח הוא יקראני אבי אתה תגיד לי כל שאלותי אל איש אל רעהו עדיין ספק בידו הוא ולא שלמה לפי שכתוב (ש"ב ז יד) ואני אהיה לו לאב אבל לא יקראני אבי כי לשלמה לעניין החכמה ולמשיח לעניין התורה הוא יקראני אבי אתה מאי רבותיה כמו כן כל ישראל שנאמר הלא מעתה קראת לי אבי אלא שם לפי שכתוב (הושע ב יט) והמירותי את שמות הבעלים מפיה ויקראו אבי לעניין שמירת התורה ונזירות כבן אל מצות אביו אבל לעניין רגלים (ירמיה ג ד) אלוך נעורי אתה ככלה שיוצאה לקראת חתן לפי שמילתא יתירה היא (ג) במשיח שיריה מי הוא החייב וחכמתו המופלאה ויאמרו זה אין לו אב ורב שילמדו חכמה שמא כיון שלא נודע יחוסו ואביו ואמו שמא מלאך הוא ומי אביך והוא מתפלל לאביו שבשמים ויאמר בתפלתו אלי אתה כרי שידעו ששואב רוח הקדש מן הבורא י"ש כי יתמהו כל העולם עליו ויאמר לא במעשה שדים ולא בכשפים ולא בהשבעות מלאכים אלא כי עליו רוח ה' וכתוב (שם כג ו) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו והוא לכל השאלות יקרא אבי אתה המלמדני להועיל אלי לפי שכתוב (מיכה ה ד) והקימנו עליו שבעה רועים והוא יאמר הצילני כי אלי אתה (שם שם) ושמנה נסיכי אדם וצור ישועתו להחיות משיח בן אפרים ולהושיע מן גוג ומגוג (ד) (דברים טו ג) כל ימי חיך להביא לימות המשיח למשיחו לכורש (ה) למה קבל למשיח על כורש למה לא קבל לאבות העולם או

תתרגנו. (6) שבת ק"ד ב'. (3) מכילתא בשלח מס' ויסע פרשה ב' ולפנינו: לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה. (2) סנהדרין צ"ג ב'. (7) ברכות י"ב ב'. (5) כעין מה שאמרו במגילה י"ב: אלא אמר הקביה למשיח כו' ועל דברי רבנו אורות משיח יענין מה שאמרו במדרש קהלת: תורה שאדם למד בעוה"ז אבל היא לפני תורתו של עוה"ב. ובילקוט ישעיה רכז רצ"ו: הקביה יושב ודורש תורה חדשה שעתידי ליתן ע"י משיח וכן הוא באותיות דר' עקיבא אות ז'.

למלאכים אלא לפי שביום שנכנס נבוכדנצר בימי יהויקים נולד כורש ואמר למשה אל תעשה כזה שאמר מי שרוצה ללכת יעל וישראל מתפחדים ללכת מעצמם ועורא נתבייש לבקש תיור ואתה עתיד לקבצם לעתיד לבא לכך אל תעשה כמו כורש ולמעלה קובלים לכן נילו בלירה או במעשים:

תתרנז. (א) שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם אברהם ויעקב מהם לפי שמצינו באברהם שעשה מלחמה עם ר' מלכים ומצינו ביעקב (בראשית מז כב) בתרבי ובקשתי ולעתיד כתיב במלחמת (ישעיה כט כב) יעקב אשר סרה את אברהם וכתיב (שם מא ח) יעקב וגו' וזע אברהם אוהבי ויעקב יצא חוצה לארץ ישראל (ב) אבל יצחק עולה כליל ולא יצא חוץ לארץ וכן לעתיד לבא אברהם ויעקב יצאו ורעו את ארץ נמרוד ואת ארץ אשור שהוא חוצה לארץ אבל יצחק עולה כליל לא יצא עמהם ויליץ טובה על ישראל כדאמר במסכת שבת (ג) הרי מי ששמר עצמו בארץ טהרה לעתיד לא יצא ממנה שהרי יצחק לא יצא ממנה ולעתיד לא יצא עם האבות לחוצה לארץ:

תתרנח. (ב) יש צדיקים כשמבקשים למות נוטלים יריהם ואומרים (תהלים כט א) מזמור לדוד הבו לה' בני אלים (א) אמר ר' חייא בשעת שהצדיקים [דף ק'] נפטרים שלש כיתות מלאכים וכו' עד אמר ר' יהודה ב"ר סימון ב"ר יאשיה הקביה כניכול הוא בעצמו אומר שלום (שם קמט ה) יעלו חסידים בכבוד וירגו על משכבותם ומקלסים לקביה שם לכך רוחצין את יריהם (קהלת ה טו) כל עמט שבא כן ילך (ב) כשנולד רוחצין אותו (ג) וכשמת רוחצין אותו:

תתרנז. (ג) צדיק אחר היה רוחץ באמבטי במים ואשתו יושבת אצלו והכה זוהר של ראש הצדיק במים אמרה לו אשתו מה זה הזוהר אמר (א) כשהקביה כותב הדין הנשאר בקולמוס הוא מקנה בראש הצדיקים כשהגיע זמנם ליפטר ובאותה שבעה נפטר אותו צדיק:

תתרס. כתיב (תהלים קד א) ה' אלהי נרלת מאר הוד והדר לבשת לא יתכן לבוא לבוש כי אינו מוקף ולא יתכן לכבודו לבוש כי אין יודע מקומו וכתיב (איוב כב יד) עבים סחר לו וכתיב (שם כו ט) פרשו עליו ענניו וכתיב (תהלים צו ב) ענן וערפל סביבו וכתיב (ש"ב כב י) וערפל תחת רגליו אם מה צורך לאש אכלה לבוש לימד דרך ארץ לאדם אפילו בחדרי חדרים לא יהיה ערום כדאמר (א) ר' יוסי מימי לא ראו קורות ביתי וכו' אין שבחו של אדם להיות עומד ערום כשברא הקביה את האדם לא בראו ערום (ב) שנאמר (איוב לח ט) בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו זה השליא (ג) ואפילו אם אין אדם אצלו לא יעמוד ערום ולא יעמוד חציו ערום בפני אדם כמו בעלי מלאכה שרק מכניסים לבושים:

(ב) מק"ס. (ג) ט"ע.

תתרנז. (ב) סוכה ג"ב ב'. (ג) מדרש רבה בראשית פס"ד. (א) פ"ט ב'.
תתרנח. (ב) ילקוט תהלים רמז תתפ"ד ויעוין כתובות ק"ד א'. (ג) שבת קל"ד ב'. (א) בשבת קנ"א א': עושין כל צרכי המת סבין ומדיחין ורש"י במועד קטן ה' ב' ד"ה שמפטרין בה את המתים שכשמיבאין מתים ממקום למקום לקבור כו' ובאין אנשי המקום ומקבלין אותם "ורוחצין" אותן שם וקוברין אותן והכלבו בסי' ק"ד: ומדיחין אותו כדי להעביר זוהמתו שלא יקוצו העם בטלשולו.

תתרנז. (ב) במדרש רבה תשא פס"ז: ומחנין גטל משה קרני ההוד כו' עד שהיה כותב בקולמוס נשתהיר קימעה והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני הוד. וכן הוא בילקוט שם רמז ת"ז.

תתרס. (ב) שבת ק"ה ב'. (ג) ויקרא רבה ע"ד ילקוט איוב רמז תתקכ"ג: בשומי ענן לבושו זה השפיר וערפל חתולתו זה השליא. (א) עיון פסחים ק"ב ב': העומד לפני הנהר ערום כחפה ויעוין יבמות ס"ג ב': בגוי נבל אכעיסם כו' אלו אנשי ברבריא ואנשי מרטנאי

ספר חסידים

תתרסא. כתיב (דברים יח ד) וראשית גו צאנך תתן לו ולמה לכהן ולא ללוי כי הלוי יכול לקנות לבושים בדגן של מעשר ראשון כי כשנפרש תרומת מעשר ממעשר ראשון אז נאכל לישראל לכך ימכור מקצת תבואתו ויקנה מלבושים אבל כהן אין לו במה לקנות המלבושים כי התרומה אסורה לזרים ולמה היו עושים משתה כשגזוויים כי רמז (א) שאין השמחה שלימה אלא במלבוש יפה וכתיב (אסתר ח טו) בלבוש מלכות תכלת וחור וגו' ותכריך כוץ וארגמן וכתיב אחריו (שם טז) ליהודים היתה אורה ושמחה וכתיב (ישעיה סא י) שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע וכתיב (שם שם) כחתן יכהן פאר וככלה תערה כליה וסמך לו (שם סב ה) ומשוש התן על כלה (ב) ולכך עושים בתחלה גזיה שמחה אם כן למה לא יעשו משתה על פשתן (ג) לפי שאינו מקבל צבע כמו צמר ועוד כתיב (איוב לא כ) ומנו כבשי יתחמם (ד) ורי אפי הוה מתני והוה תמן מיתה מה דנפק לא אמר ליה ולא כלום ומאן דיתיב לא א"ל ולא כלום:

תתרסב. (א) רבי אמי הוה יתיב מתני אמר חד לחבריה את לבוש כלאים אמר ליה ר' אמי שלח מאניך ויהיב ליה ולא שיהא פטור אותו לבוש אלא היה חושב ר' אמי שמא לא יפשיט המלבוש והניח שיהא שונג ואל יהא מויד ד"א כבוד הבריות גדול או כלאים דרבנן:

תתרסג. (ב) חסיד אחד היה רגיל כשהיה ישן או משמש משתחו היה לו חלוק אחד לכך כי אמר שמא ידבק בו שכבת זרע וכשהולך לבית הכנסת סן ידבק בחלוק שאני רגיל ללבוש ופן ידבק צואה במכנסים ובמנעלים שמא צואה נדבק ואין תפלה נשמעת (ג) וכתיב (קהלת ד יז) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים וקרב לשמע וסובין לנקות ידיו וכתיב (א) (תהלים כו ו) ארחץ בנקיון כפי ומספרים לחתוך צפרניו כדכתיב (שיר ה יד) ממולאים בתרשיש:

תתרסד. בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט ח) כמו (ישעיה כד טז) ובגד בוגדים (א) בגדו עשה תשובה והטאיד ילבינו דבר אחר בגדיך כמש' הוי זהיר שלא יהא רבב על בגדיך ושלא יהא שכבת זרע על בגדיך וגם טנופת שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים לא יתכן לשמש מיסתו ובעת ששכבת זרע עליו ללכת לבית הכנסת (ג) צריך אדם לעיין שלא ידבק במגעיו צואה לכך נאמר (שמות ג ה) של נעלך מעל רגלך.

(ה) חס"ל. (ז) פ"כ. (ז) צדקס ק"י חס"ט.

שמהלכין ערומים בשוק שאין להן משוקץ ומתועב יותר ממי שמהלך בשוק ערום. ומה כתב הרמב"ם ה"ל עדות פ"א ה"ה: וכן הובוין פסולין לעדות מדבריהם כו' וכגון אלו שהולכין ערומים בשוק כו'. **תתרסא.** (ב) בפסחים ק"ט א': ונשים במאי משמחן? תני רב יוסף בבבלי בבבלי צבעונין בארץ ישראל בבבלי פשתן מנוהצין. (ג) החזקוני בראשית ל"ח י"ג כתב: רגילים היו לעשות משתה בעת גזיית הצאן עכ"ל. וע"ז מרזו המדרש רבה בראשית פרשה ע"ד ושם פרשה פ"ה ומדרש שמואל פרק כ"ג: כל מקום שנאמר גזיית עושה רישם. והוא ע"ד שאמרו אבות פ"ג מ"ז: שחוק וקלות ראש כו'. (ג) בעבודה זרה ע"ה א' אמרו: כי פשתים בולע יותר מצמר ובבא מציעא ק"ט א': לא יורענה פשתן ופירש"י שורע פשתן מכחיש בארץ הרבה. אבל מה שכתב רבנו כי פשתן אינו מקבל צבע כמו צמר לא אדע מקור לזה. בירושלמי כלאים פ"ט ה"א אמרו: פשתן כבדיותו ופירש המפרש: שאין דרכו לצבוע פשתן. רק רמז מצאנו לרבנו רבנו בבבלי ה"א א': אין בודקין את המטה לא בעד אדם ולא בעד שחור ולא בפשתן יעו"ש. ואולי לא נהגו לעשות משתה על הפשתן משום שקרבנו של קין היה של פשתן כמו שאמרו בפרקי דר"א פכ"א: הביא קין מותר מאכלו קליות זרע פשתן והביא הבל מבכורות צאנו ומחלביהן כבשים שלא נגזזו לצמר ונתעב מנחת קין ונצח מנחת הבל כו' ובוהר קדושים דף פ"ז א': קרבנא דקין הוא פשתן קרבנא דהבל הוא צמר. (ד) ירושלמי כלאים פ"ט ה"א ולפנינו ר' יוסי.

תתרסב. (ב) שם שם.

תתרסג. (ב) נראה כי דריש ארחץ ר"ת מסוף התיבה דלתוך צפרנים והמה הנקודות שכתובות למעלה. **תתרסד.** (ב) ברבה קהלת פ' בכל עת יהיו בגדיך לבנים: מן העבירות ויעו' שבת קכ"א וסנהדרין ל"ז א'.

תתרכ"ה. ב) מעשה באחד שהיה משים עור כעין כים במכנסים שלו כנגד ערלתו מפני מימי מי רגלים שמא יהיו נוטפים על בגדיו ואם יתפלל הרי תפילתו תועבה וכן כשיצא אדם מבית הכסא יראה [ע"ב] מקום שישב עליו שמא יש מנופת עליו ויבא חבירו וישב עליו פתאום או ישב עליו בלילה ויהא מטונף ויעסוק בתורה או יתפלל ונמצא על ידו נעשה לו צריך אדם להיות מבפנים כבחזון שנאמר (תהלים קג א) וכל קרבי את שם קדשו וכי קרביים מברכים אלא כשהוא מברך שלא יהרהר לדבר אחר וכל שכן לדבר עבירה לא יהרהר דבר אחר בקול רם ובמשך הקול (א) כי בקול רם כל הקרביים מתנענעים ונמשכים אחר הקול:

תתרכ"ו. ג) בשלוקת אדם קנוח בידו לקנה עצמו למטה מן המנופת והנה ראה בעצמו שלא הוצרך לבית הכסא והסיר מידו הקינוח. לא יגע בספרים ולא ילך לבית הכנסת עד שירחוק ידיו. ישים אדם בלילה אצלו מים בכלי שאם יראה קרי ואינו יכול לשפוך מ' קבים יקח מים וישפשף סביב לערוה כי לא יתכן שילך לבית הכנסת עד שישפשף מקום הבשר שנגע בו שכבת זרע ונסך. יראה ויעיין במכנסים שלא תהא רושם צואה דבוקה במכנסים (עמוס ד יב) הכוון לקראת אלהיך ישראל שלא תהא עושה צרכך כשהולכין לבית הכנסת ואם נעשה כך שלא יכול קודם לעשות שלא היה לו פנאי להפנות לא יתכן שילך לבית הכנסת וצריך לנקביו שנאמר (תהלים קג א) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. ואחר כך יתן מעט מים במכנסים כנגד פי האמה (א) ואם השתין מיושב אין צריך שהרי כבר כלו המים ואם בשבת השתין מים וצריך ללכת לבית הכנסת אל ישפוך מן המים על הבגד אלא על פי האמה דונמת נטילת ידים שאחר כך אדם מקנה ידיו ואם נשפכין מ' קבין על האדם בשבת או ביום טוב או טבל (ב) יזהר שלא יסחט השער להוציא המים ו). אדם שאין לו מי שישפוך מ' קבין עליו ואין לו כמו כן כלי עשוי שיהיו נשפכין עליו בלא ידיו יכנים המים בכלי שלו וישים על דבר גבוה וישפוך עליו ויסהר להניח הכלי מידו וישים וזרועותיו אצלו קודם שיכלו המים מן הראש כדי שירדו המים על זרועותיו ועל ידיו ולא שזוהו בטוב כי ידיו וזרועותיו שמא לא ירד מים עליהם אלא טוב כלום מלא כלום:

תתרכ"ז. אחד היה שואל לחבירו בפני רבים למה לא הייתה היום בבית הכנסת אמר לו (ש"א כ נו) ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור לאחר שהלכו העם אמר לו למה הוצרתי לי זה הפסוק אמר לו אתה יודע כשאני נוקק לאשתי איני מתפלל עד שיהא עלי מ' קבין מים נזרקין ולא היה לך לישאל ביום ראשון ולפני העולם לא יכולתי לומר כי אמרו

(ה) חס"כ עד חס"כ חלום טענע דבר ע"ה חס"כ. (ג) חס"כ. (ז) ע"כ מכלל וליך. קימן ע"ה. (ד) חס"כ ושד פעם ח' ע"ה עד חס"כ חס"כ. (ה) כל זה הוא ס"י חס"כ. (ו) ע"כ ס"י חס"כ ע"ה ס"י חס"כ.

תתרכ"ה. ב) המנהיג ס"י מ"ז כתב: ומצאתי במדרש שחייב אדם לנענע את עצמו בתפלה ע"ש שנאמר כל עצמותי תאמרנה. וכן כתב החסיד בספר היראה וינענע כל גופו לקיים כל עצמותי תאמרנה. והר"ק בפורשו לתהלים ל"ה יו"ד: או פירוש עצמותי הודיעו אברי חגוף כבונת התפלה וההודאה וכאלו הם ישבתו. וכבר זכר תמנהג הזה הכותרי מאמר ב' ס"י ע"ש אבל רק לענין לימוד התורה ולא לענין תפלה. וכן מוזכר בזוהר פנחס ר"ה ב': מאי האי דכל עמין דעלמא לא עבדין נענועא אלא ישראל בלחודיהו דכד לעאן "באורייתא" מתנענעין הכא והכא כי ודברים אלה מביא ר"ם בן ישראל בספרו נשמת חיים מאמר ג' פ"א. וכן הבעל השו"ם פירשתי וירא העם וינעו: על כן מתנועעים בשעת לימוד התורה. לפי שהתורה נתנה באימת ברתת ובזיע (ויעיין שבת ק"ד א' מכאן שנתנה התורה במנוח ראש ויעיין ברש"י שם). ולעומת כל אלה יענין בשל"ה דף רכ"ח כי מתנגד לזה. ויעיין שו"ע אורח סימן מ"ח בסג"א סק"ד.

תתרכ"ו. ב) ברכות מ' א'. (ג) ויעיין שו"ע אורח סי' ש"ל.

חכמים (א) אם יאמרו שששתה מיסתך אין לומר שימשתי ולא היה לך לשאל ולמה אמר בלתי טהור הוא כי לא טהור בלתי טהור הוא דוד כי לא טהור יכול לאכול עמו ולא יחכן לאכול עמו ושישב על השלחן:

תתרגם. (ב) כתיב (ישעיה נ' י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (א) בדבר שנאכל לא יגנה:

תתרגם. (א) רבי חייא צוה לרב לאכול חולין בטהרה ואם אינו יכול כל השנה לאכול בטהרה שיוהר ו' ימים בשנה לאכול חולין בטהרה (ב) ופירש רב ניסים ז"ל ו' ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים וגם עוד נוכל לומר כי חייב אדם לטהר עצמו ברנל (ויקרא יא יא) ואת נבלתם תשקצו שלא ינעו בהם כדי שיוכלו לעשות קרבנות ולאכול זהו בזמן שבית המקדש קיים וצוה ר' חייא לרב שיאכל בזמן הזה אע"פ שטמאי מתים היו ואין אפר פרה צוה לו להיות ו' ימים בשנה אוכל חולין בטהרה:

תתרגם. יבין אדם אצלו מספרים תדיר כדי לחתוך צפורניו כי עסקו ידיו בחלב ודם יחתוך צפורניו ועוד בתבשיל של בשר ואחר כך בקלב ואם שחט בהמה או עוף או דרך בהמה אם בא לידו דם או חלב מיד לאחר שעזב דם או החלב מידו ירחץ ידו שמא ינע בשום מאכל או בכלי וידבק בו ויאכל. (יהא 3) רגיל אדם שיהיה לו סובין בכלי שאם ינע אדם בחלב או בדם או בדבר האסור שיעביר בסובין כל הליכוד כי אין מנקה הידים כמו סובין שאין בהן קמה (א) כי בשורות הכף המנופת נשאר לכך הסובין מסירין אותו עם המים:

תתרגם. (שיר ה יד) ידיו גלילי זהב [דף ק"א] ממלאים בתרשיש והתרשיש לבן הוא ומדמה הצפורנים לתרשיש לכך יהא המספרים אצלו לאדם כדי לחתוך שחרורית צפורנים כי חלב וטנופת נשאר שם ואיך יאכל חלב לכך יהא רגיל לחתוך אותם ואדם שידיו מלוכלכות בחלב או בדם או בשום דבר אסור יקה עץ דק ויסיר מכין הצפורנים ובין הבשר הכל שאם ינע במאכלו לח הרי יטמא המאכל וכן אשה שהניע זמנה לטבול (א) בחולו של מועד ושכחה שלא חתכה הצפורנים תסיר בעץ דק הטיט שבין הצפורנים ובין הבשר:

תתרגם. (שם ד א) שערך כעדר העזים מה שער של עזים אינו עשוי להיות דבוקים ונקשרים יחד כמו צמר כך שערך בעת מביילה שלא יהו קשורים:

תתרגם. מעשה באחד שראה מת שהיה צדיק ופניו ירוקות אמר לו למה פניך ירוקות אמר ליה מפני שצפורניי היו גדולים וחלב נכנס בהן והייתי כך אוכל דבר חום וגם הייתי מדבר בין ויכולו כשהיו אומרים הקהל וגם בברכת שבת

(ב) כפול לעיל ס"י ספ"ח. ונדרש ס"י ספ"ד. (3) ט"ח.

תתרגם.

(ב) כ"מ כ"ג ב': כפוריין ועיין רש"י שם.

תתרגם.

(ב) ר"ל כי לא יבזה את האוכלין וכונת רבנו למה שאמרו ברכות ז' ב'.

תתרגם.

(ב) ירושלמי שבת פ"א ה"ג. (3) יענין ראש סוף ר"ה מ"ש בשם אבי העזר ובספר

אור"ח ס"י תר"ב. ובכסף משנה הלכות ברכות פ"ו ה"ח. ויענין ביעירות דבש ח"א דרוש

ה' שהעתיק לשון הירושלמי במעות: ואי לא אכיל י' ימים.

תתרגם.

(ב) ר"ל כשרמזי חקף ובגדרם: כשמת הגוף.

תתרגם.

(ב) דברי רבנו צ"ע כי לפי מה שאמרו במד"ק י"ז א': מותר ליטול צפורנים בחול

המועד ואפילו לדעת המחמירין באור"ח ס"י תקל"ב ס"א אבל לצורך מצוה הכל מודים

שמתה רק המדרכי בחלכות גדה מחמיר ואומר שגם בחוה"מ תעשה ע"י עכ"מ. לכן דעתי כי

אולי צ"ל בירוש' ועיין ביר"ד ס"י קצ"ה בסויד ס"ק כ"א שתעשה ע"י עכ"מ ואם אין עכ"מ תנקר

היטב את המים שתחת הצפורן.

מן אבות בדברו ובעת יתגדל הייתי מדבר ואם יש לאדם שכיר ישראל או מלמד לבנו או אורח ובנו קטן והבן מלוכלך ושמא יש לו מיאוס והוא בוש לומר לו (א) אל יניח אדם לילד לקחת חלב בידו כי הילדים אינם יודעים לרחוץ בשוב ידיהם ושמא יאכל בקערה עם הגדולים:

תתערע. מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל לקנות ירק וקטניות שהיה חותך בעצמו מן הערונה ולא היה מוסר תיקון מאכלו ביד גוי ושפחה ולא ביד עצל כי לא היו מתקנים מאכלו כשהיה:

תתערע. מעשה בחסיד אחד שהיה הולך בעצמו לשוק וקונה ירקות וקטניות ואמרו לו תבטל מתורתך ואמר להם אם תלך שפחתי שמא תאכילני דבר טמא שהרי אני רואה שהגויים משימים על הירקות ועל הקטניות חלב ואני הולך כדי שלא לקנות אלא מן המהור שלא הושם עליהם בשר נבילה וטריפה וטמא וכתוב (תהלים יט יב) גם עברך נוהר במ כשהיה לאותו חסיד חלב שאינו מהותך או מהותך שמדלג לכאן ולכאן שבא בו מים או פסולת לא היה אוכל על אותו שולחן כי אם היה בסמוך שמא ידלג מן טיפי חלב על המאכל לכך כשהיה אוכל לא היה נותן בנר חלב שניתו נצוצות על המאכל:

תתערע. חלב התורה התורה לכל מלאכה ולא לאכילה והו שנאמר (איוב לו כג) לא מצאנהו שניא כח לא דברה תורה כנגד רצון הבורא ולא כפי הצורך לאדם אלא כפי המנהג ואכילת האדם חלב בכרת וחמץ בכרת ואיך חלב מותר בהנאה וחמץ אסור בהנאה אלא לפי שהתיר הבהמה ואיך יתכן לאסור הנאת החלב הרי כששוחט הבהמה הרי מצוי החלב והתורה חסה על ממנו של ישראל בדבר שלא יוכלו לסבול ומן הדין היה לאסור החלב אלא כמו שאמרו לא יעשה אדם סחורה בדברים טמאים שמא יאכלם (א) אלא אם נזדמנו לו ימכרם ואם תפסה מצורתו דגים טמאים ימכרם וכן חלב לפי שמצוי אמר הקב"ה מוטב שאתיר למלאכה כדי שלא יכשלו ומן הדין היה לו לאסור אף בהנאה פן יכשלו בו אלא שתדיר ומצוי ומי שהוא עשיר ויכול להדליק שמן זכות גדול עושה מפני שפעמים העבד והשפחה או בניו ובנותיו הקטנים מוליכים את הגר מלא חלב נימוח ואין נוהרין שלא ישפוך על המאכל ועל הכלים ועל השולחן ושמא הלחם והמאכל יגע בחלב וכתוב (תהלים יט יב) גם עברך נוהר במ:

תתערע. מעשה באחד שהיה קצב והיו לו קנים הרבה כשהיה מוציא הריאה לחוץ היה מכניס קנה בקצת בקנה הריאה ומנפח והיו לו קנים הרבה קטנים וגדולים כפי קנה הריאה אמרו לו למה אמר להם מפני שפעמים פי הריאה מלוכלך בדם ושמא יכנס הריאה בחוץ בגרונו והדם יכנס בפיו לפיכך מכניס הקנה של עין בקני הריאה ולא קני הריאה בפיו וכתוב (יחזקאל ד יד) לא בא בפי בשר פיגול לא אכלתי לא נאמר אלא לא בא בפי:

תתערע. ראה כמה היתה מצוה על אוהביה חביבה שהרי שחש ובירך חבירו על כיסוי [ע"ב] הדם (א) וחייבו רבן שמעון בן גמליאל עשרה זהובים ולא אמר אתן לו עוף לשחוט ויברך על השחיטה ועל כיסוי הדם כי לא הפסדתי לך כלום אעפ"כ נתן לו עשרה זהובים אע"פ שהלכה כמאן דאמר שאמרו שאין צריך כל הדם לכסות יכסה הכל:

תתערע. (ב) חסרון הניכר יש כאן.

תתערע. (ב) פסחים כ"ג א'.

תתערע. (ב) חולין פ"ו א'.

תתרעט. אמרו לזקן במה הארכת ימים כשהייתי שוחט או אחרים שוחטים עוף או חיה הייתי מכסה הדם אחרים לא היו והירים לכסות הכל ואני הייתי מכסה אחריהם:

תתרפ. (ב) אחד היה שוחט עופות אמר לו חבירו אני אביא גם עופות שלי אלא בעוד שתשחט אל תכסה הדם לא מצא בביתו והלך לשוק ושהה שעה גדולה באו בני אדם ודברו עם מי ששחט ולא ענה אותם ולאחר כך הביא העופות ושחט במקום ששחט אמרו לו למה לא עניתנו אמר להם כל זמן שאין אני מדבר לא אסיה דעתי שנאמר (מ"ב ד כט) כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו כיון שלא ידבר בינתיים הרי כאילו אלישע בעצמו ידבר לא תענו אלא כי תמצא איש לא תברכנו אם לא היה שבליחות אלישע אם היה ביום אחר כי תמצא אשה אל תברכנה (א) אין נותנין שלום לאשה כי תמצא איש לא תברכנו ואחר כך כי יברכך זהו מקרים אדם בשלום כל אדם וכי יברכך איש לא תענו שלא תאמר משום גזילת הענייה אעפ"כ לא תענו כיון שאחה יודע שמת לא יתכן לא לשאול שלום ולא להשיב שלום (ב) כשיש (ג) מת מוטל ובאו אורחים לא יתן שלום להם ואם יתנו לו לא יחזיר להם שלום:

תתרפא. (ג) מי שבא לשחוט ספק מריפה אם יוכל לעסוק שיהא לו עוף או בהמה שיברך עליה וישחטנה תחילה (א) או אם ירצה ישחט הראשונה ויברך:

תתרפב. (ד) כששחט אדם חיה או עוף יחשוב בלבו זה שלא חטא נשחט וצולין אותו ואדם שהוא מלא עונות איך ינצל משפיכות דמים ומנהיגים) וצוה הקב"ה לכסות דם חיה ועוף פן יאמר מלאך הממונה עליהם איך דם זה שלא חטא נשפך על ידי חוטא אשר חטאיו כשנים וכתולע וחותמים בדם את הנגזר למות ועל מצחות האנשים אשר חטאיהם כשנים לכך צוה לכסות דם ובדם הקרב למזבח ובדם שלא נשחט כראוי אין חותמין) וכל שכן בדם טמאים ובדם צפור אע"פ שבא למזבח כיון שלא ננע בו ברזל לא יצחק הממונה לכך היו מולקים בצפורין ואף הבהמה ראויה לכך אלא שאי אפשר למלוך כי העור והסימין קשים כי המזבח אסור לבנות בברזל כל שכן הובח (א) ומה שהתיר בשר לאכול לעוסקים בתורה ולמקיימי תפילין הרי ספר תורה ותפילין מעור ונידים והבשר משולחן גבוה קא זכו (ב) אמרו חכמים אין בשר מותר לאכול אלא לתלמידי חכמים שנאמר (ויקרא יא מו) זאת תורת הבהמה והעוף וכתוב (שמות יג ט) למען תהיה תורת ה' בפך מן המותר בפך אמר הקב"ה הרי אתה כותב על עור בהמה שהורה ובשביל זה אתה שוחט משולחני וכית (תהלים יב ז) אמרות ה' אמרות שהורות ובעור לתיקון הבתים של תפילין הרי הבשר מותר לך (במדבר יח יז) ואת דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר ואחר כך כתיב (שם שם יח) ובשרם תהיה לך כתנים משולחן גבוה קא זכו וכן זה וזהו (נ) גדולים מעשה חייא שהיה צד צבאים וכותב בעורם התורה ומאכיל את הבשר לתלמידי חכמים.

(ב) כסול לעיל ק"י ט"ז כל סקין. (ג) נדפס ק"י טע"ז. (ד) תפילין. (ה) טע"ז. (ו) ענין דכיו לעיל ק"י ט"ז. (ז) ע"כ ק"י טע"ז.

תתרפ. (ב) קדושין פ"א ב'. (ג) מובא בפסקים וכתבים של מוהר"י איסרלין סי' כ"ה וביו"ד סי' שמ"ג ס"ב ויעניין מסכת שבת פ"א ח"ו.

תתרפא. (ב) יעניין ביו"ד סי' י"ט ס"א דדעת האר"ז שרק הובא שאין לז' אחר או מברך אחר תכניקה אבל אם יש לו אז מוטב שישחט אחר ודעת רש"י שיכול לברך קודם ויעו"ש בש"ך סק"ב.

תתרפב. (ב) פסחים מ"ט ב'. (ג) שם שם. (ד) בבא מציעא פ"ה ב' ובכתובות ק"ב ב' ושם איתא: ליתומים.

תתרפ"ג. 6) במקום שיש גוי שיוודע לנפק בשך אל יניחו לו למכור בשר שמא יאכילם בשר מריפה וינקר:

תתרפ"ד. שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכ"א ב) והלא כבר נאמר אשרי כל ירא ה' אלא מדבר בירא ה' שהוא עשיר ואינו צריך לעמל ידיו וכל היום עוסק בעבודת ה' וזהו ההולך בדרכיו שכל דרכיו לשם שמים אבל בעני מדבר יגיע כפיך כי תאכל כל מי שיוכל להתפרנס בעמל ידיו ואינו נהנה מן הצדקה או עמל וגם נהנה מן הצדקה ויגיע כדי שלא יתנו לו הרבה יגיע כפיך כי תאכל אבל אם [דף קי"ב] צריכים לתורתו הרי יתפרנס מן הצדקה ואל יעמול וזה ההולך בדרכיו לכך אמר אשריך (שם שם ג) אשתך כנפן פוריה בירכתי ביתך אשתך בירכתי ביתך (א) לא יתכן לאשה שתהא לפתח שלא יתאוו אליה ויראוה וכתוב (בראשית ד' ז) לפתח חמאת רובין עושה כאיש לכך (שם שם) ואלו תשוקתו (תהלים קכ"א ג) בניך כשתילי זיתים סביב לשלחן תעסוק שיהו בניך כשתילי זיתים סביב לשלחןך שאם לאדם בנים גדולים אל ינחם לאכול בבית אחר שלא ימשכו לבס להיות זוללים וסובאים וזהו בניך כשתילי זיתים סביב לשלחןך ולא לשלחן אחר כאיוב שהיה מניח לבניו לאכול יחדיו כדי שלא יאכלו בבית אחר ויאכלו רעים אחם ופן יצאו לתרבות רעה אשתך כנפן פוריה נקוד כלומר אשתך מלובשת ומקושטת כנפן פוריה או יתחמם יצרך כאש ויורה הורע כחץ ולא לפני הכל אלא בירכתי ביתך שיעשה אדם חדר לתשמיש בירכתי ביתך מקושטת רק לבעלה אשתך כשיצרך מתחמם ולא בעל כרחו וכשהיא נדה בירכתי ביתך תהא כדי שלא תטמא כליו אם אוכל חולין בטהרה (שם שם ו) וראה בנים לבניך לא נאמר וראית בנים לבניך אלא וראה ציווי עסוק שתראה בנים לבניך קח לך אשה בקטנותך וכן לבניך וראה בני בניך לא נאמר אלא וראה בנים לבניך עד כמה מחויב אדם ללמד לבניו ולתלמידיו עד שיראה לבניו ולתלמידיו שכבר אינם צריכים לו וכבר למדו כך הרבה שכבר מלמדים הם לאחרים והרב רואה וכודקם ובטוב הם לומדים שאינם טועים וכי וראה בנים לבניך כך אמר תקח אשה טובה וצנועה לבניך שתדע בברור שהבנים אינם של אחרים אלא של בניך וראה שכשיגיעו על פרקם להנשא חשיא להם נשים שאם תאחר שמא ישכבו את נשי רעיהם ואת נשי נכריות והבנים בני אחרים כי בעלי הנשים סבורים שהם שלהם וראה בנים שיהיו כרוכים אחרי בניך אין בנים קטנים כל זמן שהם בלא אשה יכולים להיות בלא חבירים וראה בנים צדיקים לבניך שלא ילמדו דרך רעה וראה בנים לבניך חבדוק שיהיו בנים שיולידו בניך שיהיו תמים לבניך שתבדוק באחי האשה ואל תאהב עושר אם אחי האשה רעים ויתנו עושר לבניך אל תקח אלא שהאחים טובים וראה בנים לבניך ושלוש כשבני בניך בשלום ונשמעים לבניך או יהיו יחדיו ואם לאו אל יהו אצלם וראה בנים לבניך מכבדים ויראים מהם שלא יקילו אב ואם לפי שכתוב (משלי י"ח) יסר בןך (דברים ד' ט) והודעתם לבניך ולבני בניך ולא אמר שיוכיחם לכך אמר וראה בנים לבניך ולא שיהיו מורדים בהם והולכים עם הפריצים וראה בנים ולא בנות שיהיו (ב) משהם הורע עד שיהיו נשותיהם מוריעות תחילה וראה בנים לבניך שתשיא להם נשים ראיות להריון וגדולות ולא קטנות לא לך ולא לבניך וזהו שנאמר (תהלים קכ"ד) כחצים ביד גבור שלמרחוק שלוחה כן בני הנעורים שאם יוליד

(6) ספ"ג.

תתרפ"ד. (6) ילקוט תהלים רמז תתפ"א: אשתך כנפן פוריה כשהיא צנועה בירכתי ביתך אז בניך כשתילי זיתים כו. (3) נדה ל"א ב'.

ספר חסידים

בנערותו כשהוא זקן אז הם גדולים הוא יושב ובניו עושים צרכיו וכנגד שונאיו ועוד כחצים ביד גבור ומושך ידו והחץ בידו ואינו מורה כך אם עוצר מלידות הורע עד שתהא מורעת החילה או בני הנעורים ולא בנות וראה בנים לבניך אם יודע אדם שבניו שכבו עם נשים וילדו וחלו בבעליהן אם יגדלו אותם ממזרים ויבואו אמותם או אבותם ויהיו אומרים לאבותם אלה תן בניך לבנותינו נמצאו פונעין בערה בבנותיהם או באחותם או בדודותם ולא יהיה בעצה לזונם לפי שכתוב (דברים כג ג) לא יבא ממזר וגו' וראה בנים לבניך ושלום שיצוה לבניו ולבני ביתו שיהיו לשלום עם הכל ולא יזיקו לשום ישראל שלא יניחום להיות עם זולל וסובא כי אם יהיה עמהם ילסמו את הבריות וירצחו לכך ימנעם מן השתייה (משלי כג כט) למי פצעים חנם (שם שם ל) למאחרים על היין פצעים חנם (ג) שהרי הורגים בן סורר ומורה חנם קודם שחטא בשביל יין וראה בנים לבניך ושלום על ישראל שלא [ע"ב] יהו עושין היום לישראל וכן הוא אומר (איוב לא כא) כי אראה בשער עזרתי וכן כתיב (אסתר י ג) ודובר שלום לכל ורעו לפי שבני מרדכי היו שרים צוה להם שיהיו בשלום עם כל אדם: תתרפה. כל דבר מצוה שהיא של רבים ויש מחלוקת בדבר אם יעשה כנון לקשור ספר תורה וכן לולב או שום דבר של ציבור ואחר רוצה לעשות ואין מוחין בידו ואם הוא יעשה יהיה מחלוקת או עירעורין מוטב לו שלא יעשה שהרי משרבו הרעים על החסידים (א) היו החסידים מושכים את ידיהם מלחם הפנים ויהיו מניחים לעשות לאחר אע"פ שאחר אינו הגון יעשה כדי שלא יהיה מחלוקת וראה בנים לבניך ושלום על ישראל שיהיו בני בניך עם בניך בשעה שיש שלום על ישראל ובשעה שאין שלום ישלח מקצתם למזרח ומקצתם למערב ומקצתם לדרום ומקצתם לצפון שאם במקום אחד תהיה הגזירה (בראשית לב ט) והיה המחנה הנשאר לפליטה אבל אם גזרין שמד וירא פן לא יעמדו בנסיון בכל מקום שהם שמה יותר טוב שיהיו אצלו שיחזקו את לבם ואם הם טובים שיהיו מרוחקים ולא ישלוש בהם עין הרע: תתרפו. כתיב (איוב לה יא) מלפנו מבהמות ארץ כנון (ש"ב יב ג) ולרש אין כל רמו (א) מי שהוא רש ראוי להיות ראש לעתיד לבא וראש רש ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת ותגדל עמו ועם בניו יחדו אבל אם מת האב והיא בחורה והבנים גדולים לא יתכן שתהא עמהם בבית מפתו תאכל שחייב במוזנותיה איש פרוש ואוכל חוליו בטהרה יקה לו אשה פרושה ויודעת הלכות טהרה ומתנהגת עמו בטהרה וזהו מפתו תאכל ותגדל עמו שלא המתין אביה להיות גדילה בביתו אלא בקטנותה השיאה. עמו עם הבעל ולא עם האב (שם יא ד) והיא מתקדשת מטומאתה שלא היתה קטנה עומדת על פירקה משיאה להגון לה לאהוב לה שיעשה לה כאמור כאן ודרך ארץ לימרה תורה דרך ארץ שאם יש לאדם בנים אע"פ יקה לו אשה ראויה להוליד בנים מפתו תאכל שלא יהא אדם צר עין לא במשתה ולא במאכל כנגדה ולא במשתה ומאכל (הושע ד יא) ונות ויין ותירוש יקה לב מכוסו תשתה בשעה שבחיקו תשכב שישמחנה בתשמיש שלא תהרהר אחר אחרים ולא הוא אחר אחרות (ב) כמעשה דר' אליעזר ומכוסו תשתה ולא מכוס אחר שלא תשתה ותהרהר דעות כי על ידי שתיית יין הנואפים מנבים לב הנשים כדכתיב

(ג) סנהדרין ע"א ב'.

תתרפה. (ה) יומא ל"ט א'.

תתרפו. (ה) יעוין סנהדרין ק"ג ב': מפני מה עיין של רשעים תלויה בו. (ג) נדרים כ' ב'.

זנות יין ותירוש יקח לב וכתוב (זכריה ט יז) ותירוש ינוכב בתולות ובחיקו תשכב (ג) שאם ירצה הוא שהוא יהיה בחלוקו והיא בחלוקה הדין עמה וכתוב (בראשית ב כד) והיו לבשר אחד ובחיקו תשכב וכתוב (דברים כח נד) ובאשת חיקו וכתוב (שם שם נו) באיש חיקה אלא כשמספר בתענוגי האיש הוצרך לומר אשת חיקו כפי רצונו וחפצו ותאותו וזהו שכתוב (שם שם נד) האיש הדין כך והעננ מאד תרע עינו באחיו ובאשת חיקו (שם שם נו) הרכה בך והעננה אשר לא נסתה כף רגלה הצנ על הארץ מהתענן ומרד תרע עינה באיש חיקה כפי תאותה וכפי יכולתה להנאתה באיש אמר באחיו לפי שהוא מעונן אחיו עושה צרכיו ובעת צרה לא יוכל לחמול עליו אבל אחותה ואחיה לא אמר כי בעלה או בנה או בתה עושים הכל ולא הזכיר בת כי השיאה לאיש ותהי לו כבת (ד) מה בת מעשיה ומציאותיה לאב כך האשה לבעל מה אב מסיר נדרי בתו אף הבעל ומה בת משרתת לאב אף אשה לבעל ומה בת אסורה אף אשה מתרחקת בימי טומאתה ממנו ואם יש לו בת וקונה תכשיטין לה שלא תהא מגוללת בעיני אישה כך לוו (ה) ומה בתה אינו נוספת לפני ארי כך (ו) לא יכה את אשתו וכשם שמוחה ביד בעלה שלא ישים עליה עלילות דברים כך על אשתו ותהי לו כבת (שמות כא ט) כמשפט הבנות יעשה לה (שם שם י) שארה כסותה וענתה לא יגרע ותהי לו כבת קידשה כבת סמוך לפירוקה:

תתקפז. (דברים יג ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' ובו תדבקו כמו שמצינו בהקביה צניעות כך לימד דרך ארץ לישראל לעשות הרי במזבח החיצון מביאין קרבנות ובהיכל קטרת למזבח הזהב [דף קנ] ובמנורה נרות ועל השלחן לחם הפנים אבל בדביר שארון הקדש שם וכרובים שם ועליהם שכניה אין מאכל ושימוש דבר ולא נרות לימד דרך ארץ שבני אדם יאכלו בבית ולא לעין כל ולפנים מזה יהא חדר לאיש ולאשתו ולא נר ואורה בעת הצורך שהרי אין נקבות בכל צבא המרום שהרי כתוב (בראשית וד) בני האלהים (א) ושני כרובים בנגד חתן וכלה וכתוב (ישעיה נד ה) כי בועליך עושיך לכך דימה חיבת ישראל (שיר א יג) בין שדי ילין מה לפני ולפנים לא שום כלי ולא שום צרכי אדם אלא שכניה ותורה ולא נרות כך צריך תלמיד חכם להיות עם אשתו בלא נר בצניעות ומה דיבור יוצא לישראל מבין הכרובים כך אב ואם יורו לבניהם שנאמר (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן (ב) קמחית אמרה אם לא ראו קורות בית שערי ראשי (ג) ואמרת חלוקי מימי לכך מידה במידה הצניף המהור על ראשו ומעיל האפור וכתנתו:

תתקפח. ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו (בראשית ב כה) לא היה צריך לומר אלא ויהיו האדם ואשתו ערומים או ויהיו שניהם ערומים אלא מניד כשהיו שניהם משמשים היו משמשים לפני הנחש (א) לפיכך גרם שהנחש השיא לחוה לאכול עץ הדעת (ב) ולכך (ג) צריך בצניעות תשמיש המטה אע"פ שאין חיה מדברת עתה אם יעשה לפני בהמה ותהי (ג) או יראה כשרובעים הבהמות שמה מחמת תאוה יחירה בא לשכב עם הבהמות או הבהמה עם האשה (ד) וגזרו אפילו זבובים אטו בהמות ופן יהרהר ופן תהרהר אחריהם וכל שכן לפני בני

(ה) מפס"ח.

(ג) כתובות מ"ח א': ויצא ויתן כתובה. (ד) כתובות מ"ז ב'. (ה) כעין שאמרו בפסחים מ"ט ב'. (ו) ועיין שו"ע אבן העזר סי' קנ"ד ס"ג, וברכנו בחיי פרשה חצא מביא שם ר"י ז"ל שהמכה אשתו עובר בני לאוין כו'.

תתקפז. (ה) יומא נ"ד א'. (ג) שם מ"ז א'. (ג) בבבלי שם ליתא. רק בירושלמי שם פ"א ובמגילה פ"א.

תתקפח. (ה) בראשית רבה פרשה י"ח. (ג) נדה י"ז א'. (ג) עבודה זרה כ' ב'. (ד) נדה י"ז א'.

ספר חסידים

אדם וגם כשישמשו שלא ישמיעו קול (ה) ולכן ר' אליעזר לא היה משמש אלא בחצי הלילה פן תשמע את אשתו שום איש או הוא לאחר אשה ויהיו הבנים נממזרים וכתיב (בראשית ג טז) ואל אישך תשוקתך ולא אל איש אחר:

תתרגם. (קהלת ז ח) טוב אחרית דבר מראשיתו כל דבר שמראשיתו טוב אחריתו טוב בא לשם שמים אל אשתו והיא כמו כן כיוונה לשם שמים יצא צדיק מהם וכשמחלוקת יש מתחילה כשנולד להם בן לא יהיה אחריתו טוב או כשזיווגין במחלוקת:

תתרגם. (ג) יש אדם טוב שיש לו אשה והאשה יוצאה לתרבות רעה והאדם טוב והאשה מחרפת את בעלה והיא מושלת בו והיא בתרבות רעה וכיון שהיא מושלת והיא לעיני בעלה תעשה רצונה ולא יקפיד עליה והוא ימות בחייה וכתיב (יחזקאל יח כ) הנפש החוטאת היא תמות:

תתרגם. (ג) זאת התשובה כי האדם היה חייב להצטער ואפילו אם אינו חייב פעמים הוא בעון אביו שעשה לאשתו כך או אמו לבעלה ואפילו אמו לאביו ואם תאמר מה יכול אביו לעשות שמקנשת אותו מכל מקום נרמה האשה לבנה שיהיה לו אשה רעה ואם תאמר כיון שהאב טוב ולמה הזרע יהיה כמו האם או אם האב מקניט את אשתו ויהיה הזרע באותו עניין ולמה יהיה להם ולמה אין זכות האם יכפה עון האב ולא יהא לזרע מויק עון האב וכן האם חייבת כרת שהזרע לא יכרת לפי שהאב טוב או האב חייב שיכרת והאם טובה מה יהיה מן הזרע אם תאמר אם אותו מעשה האב יהיה דינו כמעשה האב ואם תופש מעשה האם יהיה דינו כמעשה האם והלא הרבה פעמים שהבן יהיה נמשך אחר הרע אע"פ שתופש מעשה הטוב אלא צריך האחר שיהא לו זכות גדול לבטל העונש או האיש יודע שהאשה היתה רעה ואחיה רעים ואע"פ"כ לקחה או היא ידעה בו שהוא רע ואע"פ"כ נשאת לו הרי הילדים אחר הרע אם לא יהא זכות גדול של הטוב או של אבות שיכריעו לזכות או לפעמים ששניהם טובים האיש והאשה וטובלת כדי שתהר בן וגם הוא מתכוון לכך הרי אותו ילד טוב או פעמים שהאיש והאשה רעים ויכבדו לתלמידי חכמים ויצא תלמיד חכם מהם ורוב העולם כשאיש ואשתו עוולנים במעות בלא אונס או בעיוות מאזנים ובעיוות משקלות ובכסף ובמעות גם הבנים רעים באותו עניין ומן הדין שיהא זרעם בלא תורה אלא שמא עשו הנאה לתלמידי חכמים רק רעים יהיו:

תתרגם. (ג) ופעמים שדברי חכמים מתבטלים מפני דברי חכמים הנה אמרו (א) תורה תורת על אכסניא שלה כשיש שלש דורות בעלי תורה והנה בימינו כמה דורות שהיו אבותיהם בעלי תורה וזה הדור עמי הארץ והו' (ע"ב) מפני ג) שאבותיהם נתחתנו באותם שמשפחתם עמי הארץ ואמרינן (ב) רוב בנים דומים לאחי האם ופעמים להפך והנה אמרו (ג) מי שבוועל ארמית בנו יהיו עמי הארץ שנאמר (מלאכי ב יב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב והנה בדורינו הרבה מאותם שיהיו בניהם תלמידי חכמים אלא בשביל שמשפחת אמותיהם תלמידי חכמים ורוב בנים דומים לאחי האם ואם כן כיון שהזיווגים מן הקביה למה יזווגם שיתבטלו דברי חכמים ומאי אולמיה דהאי מהאי:

תתרגם. (ג) אמת כי הזיווגין מן הבורא והבורא מווג הזיווגים כפי הדעות כי לפי דעת שמשון זיווג לו הנשים וכתיב (שופטים יד ד) כי מה' הוא

(ה) טע"ג. (ז) טע"ד. (א) כעין זס לעיל ס"י חתומ"צ ולעיל ס"י טע"ז וס"י ז'.

תתרגם. (ה) בבא מציעא פ"ה א'. (ז) ב"ב ק"י א'. (א) סנהדרין פ"ב א'. (פ) נדרים כ"ב ב'.

ולפי דעת יהורם (מלכים ב' ח יח) זיוונו לו מבית אחאב אשה ורוב הערלים והנימולים שמתעשרים בני דלים ומתנכרים כדי שיתחתנו בהם בני הגדולים שאם יהיו עניים לא יהיו מתחתנים בהם והנה הבורא מנהג עולמו כשירצה לתת גדולה לאדם יהיו לו או לזרעו עושר כדי שישלם לו בזה העולם ותדע שהרי כמה וכמה בעלי תלמוד ואין בהם יראת שמים ויהיו לו תלמידים הרבה הכל כדי לכבדו בזה העולם ואינו ראוי לכך אלא כמו שנותן עושר לאדם כדי שיהא נחשב ונכבד בעיני הבריות ויש שאינם יריאים את ה' ואין בידיהם מעשים ואעפ"כ נוראים ונכבדים ולא מפני זכות אלא כדי שנותנים לו שכרו של אבותיו ואמותיו כדי שלא יהא לו שכר בעולם הבא כיון שאינו טוב אלא לתת להם שכר בעולם הזה ולכך מתעשרים ולכך דבריהם נשמעים ולכך מרננים בעלי תורה ויחשוב הצדיק אם כך לרעים כל שכן לעושי רצון הקב"ה: תתוצד. ב) איש אחד אמר לאיש אחר פלוני קח אשה פלונית עשירה אמר כיון שיש לי מזונות אעפ"י שיש לי בצמצום לא אקחנה מפני שאחיה רעים ורוב בנים דומים לאחי האם אמר לו (א) בהדיא כבשיה דרחמנא למה לך אמר לפי שידע. ישעיה שעתידין לצאת ממנו צדיקים לכך אמר לחזקיה בהדיא כבשיה דרחמנא למה לך אבל אני היה לי כל ימי לדאוג מן יהיו הבנים רעים ומה שאמרו נחות דרגא וסב אתתא והוא שאחיה טובים:

תתוצד. ג) (א) כתיב (קהלת יא ו) בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך אמר ר' דוסתאי אם לקחת אשה בנערותיך וילדה ואתה אל תשב בזקנותך לכד מאשה למה כי אינך יודע וגו' אבל אם יקח אשה שאביה ואמה רעים ואינם נומלי חסדים מסתמא בידוע שהורע רע ועל זה לא אמרו בהדיא כבשיה דרחמנא למה לך:

תתוצד. ו) ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א כח) זה שעוזב צנועה או בת טובים ויראת שמים ולוקח אחרת בעבור ממון או בעבור יופי או כבוד משפחה אלא כמו בועז רות ויהושע רחב ונביאים יצאו מהם וכתוב (הושע ב כ) וזרעתיה לי בארץ וכתוב (ישעיה ז ז) כרם ה' צבאות בית ישראל (א) מה זרעים וכרם אין זרעים כלאים אף ישראל כולו זרע אמת ולא פסולים שלא נתחתנו בעמים יכול שבאנשים וענבים אין כלאים וחטה ושעורה וכאשה כלומר רעה וטובה אין כלאים יכול ישראל כך שמדקדקים יחזיו צדיקים ורשעים לכך נקרא זרע אלהים שמן המוכחר לשם ה': תתוצד. ג) כל שיש לו לב טוב ולוקח נזירת שיש לה לב טוב וצנועים ונומלי חסדים ונעימים במשא ובמתן מוטב להתחתן בזרעם מלהתחתן בישראל שאין בהם אלה המדות שהורע של נר יהיו צדיקים ויהיו טובים: תתוצד. מעשה ראובן ושמעון. ראובן אמר אתן בתי ללוי שהוא צדיק אעפ"י שאביו של לוי לא היה צדיק הואיל והוא וד' אבות אביו צדיקים ולא אתן אותה לבן נר צדיק ואביו הנר היה צדיק שהרי עזויהו יותם היו צדיקים אעפ"י שאחיו היה רשע חזקיהו עמד ממנו אבל בן נר אין לו זכות אעפ"י שאביו היה טוב שמא זרעו יהיה כאבות אביו ושמעון אמר אתן לצדיק בן צדיק אעפ"י שאבות אביו לא היו צדיקים ולא אתן לצדיק בן רשע:

ב) טע"ס. ג) טע"ו. א) טע"ו.

תתוצד. ב) ברכות י"ד א'. ג) יבמות ס"ג א'.
תתוצד. ב) בראשית רבה פס"א בשנינוס ועין מדרש רבה קהלת י"א ה' ועין יבמות ס"ב ב'.
תתוצד. ב) במדרש במדרש רבה נשא פ"ט: מלמד שהיו אביו ואמו מראין לו כרמי תמנתה זרעין כלאים ואומרים לו כשם שגרמיהם זרעיהם כלאים כך בנותיהם זרעיהם כלאים.

תתצטט. (ב) כתיב (דברים יג ו) כי יסיתך אחיך בן אמך וכתיב (שיר ח א) מי יתנך כאה לוי יונק שרי אמי (א) רוב בנים דומים לאחי האם ולכך אמרו (ב) הנושא בת אחותו הוא חסיד וכשילד בנים מבת אחותו הרי יהיו חסידים כמותו מפני שרוב בנים דומים לאחי האם אבל אם יש רשע ומתכוין להנאתו שהיה לו בת אחותו יספה ולא לשם מצוה [דף קיד] נחכוון זה אינו טוב אבל מי שמדקדק בזה בידוע הוא חסיד כמותו אבל רשע הלוקח בת אחותו יהיה רשע כמותו (ג) ואם אמו נשואה לבעל אחר שאינו אביו כגון אלמנה או גרושה ואותו בעל הבית אכזר היה ובניו רעים אז אם לוקח בת אחותו מאמו יהיו רשעים אע"פ שהוא טוב: **תתש. (ג)** יש דברים שהתירם התורה ואם יעשה אותם האדם יבא לדין עליהם שיש לו לאדם לחשוב שלא התירם התורה אלא כנגד היצר כגון יפת תואר ולפי שדור לקח יפת תואר (א) נולד אבשלום ונהרגו כמה נפשות על ידו וכן אדם שיכול לקחת אשה שאחיה צדיקים ולוקח אשה שאחיה רשעים על זה יביאותו לדין שנורם לעצמו שיהיו בניו דומים לאחי האם (ב) וכתיב (שמות כב י) שבעת הי' תהיה בין שניהם עתיד אדם שיתן את הרין שלא היה לו עסק עם אדם שהוא ברק לוי והיה לו עסק עם אדם שאינו ברק לו פן ישבע לשקר או ישביעוהו:

תתשא. (דברים לב ז) שאל אביך ויגיד וקניך ויאמרו לך אם יש לאדם בנים כגון ליעקב ראובן ושמעון ויש לו לראובן בן ולשמעון בת והנה בן ראובן אינו הנון ובה שמעון הנונה והוקן יעקב היה עוסק שיקח בן ראובן את בת שמעון הרי הוקן יעקב הוטא שעוסק שיקח בן ראובן את בת שמעון שאינו ראוי לה או אינו מקובל לה:

תתשב. (ג) (א) אל תשרך להשיא נערה לזקן או למי שאינו חפץ בה או היא אינה חפצה בו או בת צדיק לרשע או בת רשעים לצדיק ואפילו בחור ובחורה בבית רגון או אשה אל תגור:

תתשג. (ג) אחד זקן אמר לאחר עסוק לי שיתנו לי פלונית הבתולה ולא רצה אמר לא אעסוק (א) שלא תהא על ידי (ויקרא יט כט) ומלאה הארץ זימה להשיא בתולה לזקן אמר לו החכם לא כיוונתה ביושר בזה המעשה כי זאת הבחורה כמה בחורים בקשו אותה ולא רצתה בהן אלא שזה הזקן היא חפצה מפני שהוא יהודי טוב ומה שאמרו ומלאה הארץ זימה זה המשיא בתו לזקן זה שהיא חפצה בבחור אבל כשחפצה בזקן מפני שהוא טוב או שיודעת שיותר תקנתה בזקן אז מצוה לעסוק לה בזקן:

תתשד. (ג) כתיב (שם שם) אל תחלל את בתך להזנותה שלא תשיאנה לזקן או למי שנמאם בעיניה וכן אמרו (א) לא תחמוס שור בדישו שלא תכוף לקחת יבמה מוכת שחין (שם שם יח) ואהבת לרעך כמוך כי אתה לא הייתה לוקחה וכן אתה אל תרחוק אותה ועוד (שם שם יד) ולפני עור לא תתן מכשול שאם חוננה הפשע שלו גורם ואף הזקן אם לוקח בחורה הוא חוטא:

(ב) פס"ט. (ג) פס"ט. מעין דבריו צקי תתק"ד. (ג) פס"ט.

תתצטט. (ב) כבא בתרא ק"י א'. (ג) סנהדרין ע"ז ב' ולפנינו: והנושא בת אחותו כו' עליו הכתוב אומר אז תקרא והי' יענה. (ג) דין זה הביא הכנה"ג אבן העזר סי' א' סק"ה.

(ב) סנהדרין ק"ז. (ג) שבעות ל"ט ב' ועיין ברש"י שם.

תתש.

(ב) סנהדרין ע"ז ב'.

תתשב.

(ב) סנהדרין שם.

תתשג.

(ב) יבמות ד' א'.

תתשד.

תתש.ה. (א) ומעשה שהיו רוצים לתת לזקן כחולה ולא רצה הזקן פן ינרום לה חטא אמרו לו והלא היא חפיצה בך והלך הזקן לפני הבחורה והסיר כובעו ואמר לה ראי שאני זקן וראשי מלא שיבה ושאר דברים מפני הזקנה כדי שלא תאמרי לא ידעתי והיא אמרה אפילו לרחוקי רגלי אדוני דיי לי רק שיקרא שמך עלי ויצאו מהם תלמידי חכמים:

תתש.ו. (ב) אמרו לאחר אשה פלונית יפה במקום פלוני חפיצה בך שמע לעצתנו ולך שם ותצבע שעריך בשחור והיא תהא סבורה שאינך זקן אמר חלילה לי להמעות אותה אלא תראה שאני זקן [והיא תאמר מה שכלבה אם חפצה בך]. **תתש.ז. (א)** אל תחלל את בתך להזנותה זה המשיא בתו לזקן וכל שכן למנוול ולמכנה שחין אם כן למה נאמר (דברים כב טז) את בתי נתתי לאיש

הזה הרי זכתה תורה לאיש להשיא את בתו (א) שאם רואה האב שהיתה חפיצה בבחור והוא יודע שהיא זונה ואין תקנתה לכך זכתה תורה לאב להשיאה למי שהוא חפץ שיהא תקנתה ופעמים משיאה לזקן שאין לו במה לפרנסה ומשיאה לזקן לחקנתה: **תתש.ח. (א)** פעמים שאדם שאינו הנזק את בתך אם תמנע ליתן לו תחטא כגון שאם היא חפיצה בו והוא אינו הנזק ולא תוכל להעבירה משם

או חפצה להנשא ואין מבקש בתך אלא מי שאינו הנזק דע לך שהיא תקלקל [ע"ב] צא ולמד (א) מדורות הראשונים שהיו מולידין לח' שנים ודינה קטנה היתה וחפיצה להנשא וכוננה יעקב לטוב שלא נתנה להנשא לעשו לכך שכב עמה שכם ואסם) אדם מתכוין והוא חכם ביותר ואותו מנשה כוננתו לטובה נהפך לרעה הואיל וחושא הוא ואפילו אינו חכם אלא שהיה לישאל לו לחכם יקבל פורענות נגד שלא נזהר הואיל ויכול לדעת שסופו רעה הואיל ולא שם לבו לדעת יענש דונמת עווא ששלח יד בארון והיה לו לדעת (ב) ארון נושא את נושאי ומכל מקום יקבל שכר על כוונתו לטובה (ג) וכן פנינה וכן יעקב בדינה שלא נתנה לעשו ועידו הנביא שהכח הארי שהיה לו להזהר שמא נביא השקר הוא ועוד בדבר שנהנה ממנו ומי יקבל שכר שהיה נראה בעיניו עון אם לא יאכל וישתה אכל אדם שחכמים חסידים אימרים לו אל תעשה ואז עשה וכונתו לטובה יענש ולא יקבל שכר על כוונתו לטובה כגון המעפילים שמשוה התרה בהם וכגון שמואל הנביא שהתרה שלא יוציאו הארון על זה נאמר (קהלת יא ט) יביאך האלהים במשפט (שם יב יד) אם טוב יכין וסופו רע:

תתש.ט. (א) כל החפץ לעשות עבירה דין היה להספיק בידם עבירות אלא אמר הקב"ה אם אמציא לרשע תאותו נמצא מרכה ממזרות ויתחתנו בהם הצנועים ופעמים שמניח להביא ממזרות כדי שיתחתנו בהם אותן שראויין להן מסייעי עבירה או אותם שכידם למחות ולא מיהו או המוציאין לעו על אחרים ומתפשטים למצוא פנים על המשפחות כדי שלא יתחתנו בהם לכסוף יתחתנו בהם או ממנו יוצאים ממזרים:

תתש.י. (א) הכתוב מתיר לתת נט אפילו הקדיחה תבשילו או מצא נאה הימנה ועתיד ליתן את הדין לפי שלא התיר אלא שמא יחטא באשת איש אם לא יתירה:

(ב) ט"ע. (ג) ט"ע. (ד) ט"ע.

תתש.ז. (ב) יש להוסיף מה שאמרו בכתובות מ' ב': אי בעי מסר לה למנוול ולמכנה שחין. **תתש.ח. (ב)** סנהדרין ס"ט ב'. (ג) סוטה ל"ה א'. (ד) ר"ל גם פנינה נכתובה לשם שמם כדאמרינן בבא בתרא ס"ז א' מ"מ נענשה שמתו בניה כמו שאמרו בכדרש שמואל מרשה ה'.

תתש.י. (ב) גיטין צ' א'.